

UKRAINISCHE ANNALEN FÜR POLITIK, LITERATUR UND KUNST
 ANNALES UKRAINIENNES
 DE POLITIQUE, DE LITTÉRATURE
 ET D'ART

THE UKRAINIAN ANNALS
 OF POLITICS, LITERATURE
 AND ART

ЛІТОПИС

ПОЛІТИКИ, ПИСЬМЕНСТВА І МИСТЕЦТВА

тижневий огляд під редакцією
 С. ТОМАШІВСЬКОГО

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА „УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО“ В БЕРЛІНІ

×

Книжка I

Субота, 19-го січня 1924

Зшиток 3

Містить:

ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	33
ЗА РІДНУ ШКОЛУ	35
ВАТРОСЛАВ ЯГІЧ — Зенона Кузелі	37
ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ — Ів. Кревецького	38
ДЕРЖАВОСПОСІБНІСТЬ УКР. ДЕМОКРАТІЇ	40
ОТТО БРАВН — Б. Лепкого	41
МУЗИЧНА КУЛЬТУРА — З. К.	43
КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1923-ІМ Р. — Л. Волоха	44
MISCELLANEA	40, 43, 45
ТРОСТИНА — Альфреда де Віні	46
З ТИХИХ ДРАМ ВЕЛИКОГО МІСТА — Б. Л.	47

Образковий додаток

„Ukrainske Slovo“

Buch- u. Zeitungsverlag G. m. b. H.

Berlin-Schöneberg

Hauptstraße 11 Tel. Stephan 1445-46

УКРАЇНСЬКЕ СЛОВО

КНИЖНЕ Й ГАЗЕТНЕ ВИДАВНИЦТВО У БЕРЛІНІ
ОКРЕМИЙ ВІДДІЛ У ЛЬВОВІ

I. Бібліотека „Українського Слова“.

	Дол.
1. В. Андрієвський. До характеристики українських правих партій	0,10
2. В 60-і роковини смерті Шевченка, збір. Кузеля	0,10
3. Бандурист. Жак. Збірка оповідань	0,10
4. Б. Лепкий. Незабудні. Нариси	0,15
5. Памяти І. Франка. Зібрав З. Кузеля	0,10
6. В. Андрієвський. З минулого. Т. I	0,70
7. Українська літературна мова й правопис	0,10
8. І. Нотляревський. Твори. Т. I. Енеїда	0,45
9. І. Нотляревський. Твори. Т. II. Наташка Полтавка, Москваць чарівник і н.	0,25
10—12. Д. Дорошенко. Славянський світ в його минулому й сучасному	1,50
В гарній оправі в 1/2 полотна з картою Славянщини	2,—
13. В. Леонтович. Спомини утікача	0,30
14. І. Герасимович. Життя й відносини на Радянській Україні	0,20
15. Д-р С. Томашівський. Під конесами історії	0,25
16—17. О. Стороменко. Твори. Марко Прохлятий і н.	0,90
18. Слово о полку Ігоревім. Оригінал і переклад, із поясненнями Ленкого (Друкується).	—
19. Т. Шевченко. Кобзар, з ілюстр.	1,50
20. Т. Шевченко. Гайдамаки. Ілюстр. видання	0,90
21—22. Т. Шевченко. Повісті (Артист, Музика й н.)	0,90
23. Т. Шевченко. Думки. Вибір поезій	0,05
24. Достойно єсть. Збірка пам'яті Т. Шевченка	0,05
25. О. Федькович. Вибір поезій	0,05
26. Дещо про гроші.	0,05
27. Рідне Слово. Збірка новель і оповідань	0,90
28. П. Куліш. Твори. Т. I. Чорна Рада	0,50
29. П. Куліш. Твори. Т. II. Поезії	0,50
30. В. Леонтович. Хроніка родини Гречок	—
31. І. Герасимович. Голод на Україні. З 39 обр.	0,50
32—33. В. Бирчак. Василько Ростиславич	1,—
34. В. Ємець. Кобзар та кобзарі, з бібліогр. Кузеля, ілюстр.	0,35
35. Б. Ілин. Національне виховання	0,15
36. П. Куліш. Твори. Т. III. Україна, з ілюстр.	0,30
37. П. Куліш. Твори. Т. IV. Поезії	0,50
38. Д-р Ст. Рудницький. Огляд національної території України	0,35
39. І. Орлов. Каїн і Авель. Драма	0,30
40. Д-р Ст. Рудницький. Українська справа зі становища політичної географії	0,50
41. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. I, Гетьман	0,50

	Дол.
42. В. Андрієвський. З минулого. Т. II, ч. 2, Директорія	0,50
43. О. Яремченко. Основи пластунства (свавістку)	0,10
44. О. Щоголів. Вибір творів	0,25

II. Монографії з обсягу мистецтва.

1. Ол. Архипенко. Твори. З портр. художника, 66 фот. й вступною статтю Г. Гільдебрандта. Видання в укр.-англ., нім. і франц. мовах	5,—
2. О. Нованівський. Твори. З портретом художника й 25 світлинами. (Кінчиться друкувати.)	

III. Підручники.

1. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії (старинної й середньовічної), ч. I	0,40
2. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії, ч. II. (Нововічна доба)	0,40
3. М. Арнас. Історія України. (Друкується).	
4. М. Ваврисевич. Порадник учителя нової української школи	0,50

IV. Словарі.

1. Б. Грінченко. Словарь української мови (українсько-російський словарь), повний, в двох томах кишеневого формату, в оправі	6,—
В полотняній опр. в одному томі	5,—
2. Уманець і Спілка. Російсько-український словарь в 1 томі в кишеневім форматі, в оправі.	3,—

V. Чужомовні видання.

1. J. Herasymowitsch. Hunger in der Ukraine. Mit 46 Bild.	0,75
2. N. Kostomarov. Zwei russische Nationalitäten, з передмовою Барвінського. (Кінчиться друкувати.)	

VI. Поза серіями.

1. Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів. Влаштував Б. Лепкий. 2 томи. З багатьма портретами	2,75
2. Б. Лепкий. Ювілейна збірка з вибором найновіших недрукованих творів. (Кінчиться друкувати.)	
3. Золоті Ворота. Альманах Січових Стрільців, з малюнками Ковчуна, Іванця й Перфецького, під ред. І. Рудницького	

Всі книжки можна теж дістати на люкеєсовому папері по вищих цінах. * Примірники в оправі — 50% дорожчі

Пошукуємо представників і кольпортерів

Для кожної серії підготовляється цілий ряд нових книжок

Купуємо нові твори від авторів * На бажання висилається докладний каталог

Книжки висилаються тільки за попереднім надісланням грошей

Видавництво переймає й виконує теж усі друкарські роботи

Адреса Видавництва:

UKRAINSKE SLOWO / Buch- und Zeitungsverlag G. m. b. H.
Berlin-Schöneberg, Hauptstraße 11

ЛІТО ПИС

Кн. I

Субота, 19-го січня 1923

Ч. 3

Рукописи і листи у редакційних справах посилати: Berlin - Schöneberg, Hauptstraße 11
Право передруку застережене — All articles are copyrighted

Політична хроніка

ГРЕЦІЯ здобула в останніх часах славу най-неспокійнішої країни в Європі, побивши в сьому напрямі і балканських сусідів і португальських свояків. Правда, вона й раніше не була зразковою державою, та світова війна так здеморалізувала її, що вона мабуть довгий час остане й без того політичного значіння і впливу, якими доти тішилася. Нещастям її було вмішання у сю війну, з якої вона могла була мати користь тільки вразі такої ліквідації Туреччини, як се було прим. з Австрією. У такий вислід не вірив був пок. король Константин і тому хотів зберегти нейтральність; натомість вірив у се Венізелос — і ось історично-політична основа конфлікту між глюксбурською династією і сим знаменитим Кретійцем. Події оправдали первісне становище короля, одначе ціну науки заплатив не Венізелос, а сам Константин, його династія і вся Греція... Чому се так? Виключно з вини короля. Він не мав на стільки характерности, щоб уступивши раз або не вертати на трон до остаточного закінчення війни з Туреччиною, або згідно з своїм ранішим становищем припинити її з честю. Се остаточно погубило його, а спасло його противника, що в моменті малоазійської катастрофи 1922 був на еміграції і дожив сеї сумної чести, що нещастя рідного краю стало його особистим успіхом. Тільки не надовго. Із зміїних зубів сіяних завзято стільки років Венізелосом вирости, і вирости мусіли, нові змії — у формі революційної деморалізації армії — і старий диктатор побачив свою Грецію, якій бажав повернути блиск часів Юстиніяна, над берегом безпросвітної анархії. Розполітиковані офіцери, згуртовані в конспиративних комітетах, уладжують криваві дні над своїми противниками, як в осени 1922, приневолюють молодого короля покинути край, скликають установчі збори для вирішення нового ладу, заповідаючи згори, що признають тільки республіку... Венізелос не хотів брати відповідальности за політику хоробрих на задах синів Марса, що своєю дійсною вартістю виявили були в боротьбі з голо-босими і голодними Турками, й оставав поза Грецією. Щотільки по останніх подіях пішов він за голосом своїх атенських прихильників і повернув до краю, щоб своєю повагою відвернути найгірше. Чи йому поведеться загнати назад у кут випущених небережно духів анархії, покажетесь незабаром. Тимчасом ворони вже крадуть і вітрять легку добычу. Найновіша фаза італійської політики „зорієнтована“ на схід. Випадок з Керкирою був тільки прелюдією.

СОВІТИ переживають тривожно-надійні дні, що можуть вирішити їхню дальшу долю. Се

вже третя фаза їх міжнародної політики. Перша була ведена під знаком „світової соціальної революції“, скінчилася вона 1920-го року; друга — се тактика bluff-у і буфонади, що виявилася була найвиразніше у Генуї і Лозанні; третя почалася з весни минулого року і її можна-б назвати політикою тактовности. Чи в сих ріжних формах виявилася природна еволюція політичної думки і державної зрілости, чи може тільки доцільна зміна тактики, обрахована на слабі боки людської природи у противників? Щось воно мусить бути з першого, та в головнім — се мабуть тільки тактичні маневри, що мають вести до одної мети. До світової революції? Сохрань Господи! Тільки до... міжнародної позички, без котрої становище Совітів у Росії (скажім більше: і Росії в Європі) стає розпучливе. Для сього необхідне одначе формальне визнання теперішнього уряду тими державами, що мають ключі до кредитових трезорів. Та тут Совіти збирають плоди своєї ранішої політики. Якби вони придержувалися були теперішньої тактики кілька літ тому назад, а при сім не згадували були дійсної мети, то певно були-б мали давно визнання і мабуть уже позичку. Тимчасом, по виступі в Генуї ніхто не поспішає з визнанням, дарма що пропаганда за ним ведеться зручно й інтензивно. До 8-го грудня м. р. вигляди на успіх були майже ніякі (противні поголоски, записувані пресою, були тільки відгомонами заходів у сім напрямі); тільки з успіхом трудової партії в Англії, коли зродилася можливість „робітничого“ уряду у В. Британії, совітські акції підняли ся вгору. Макдоналд дійсно не відмовив би формального визнання Совітів як легальної влади в Росії; за В. Британією пішли-б і деякі інші європейські держави. Се був би перший справжній політичний успіх московських володарів; формальний тільки, та все-ж таки успіх. А позичка? О, до сеї ще далеко! І сам Макдоналд її не дасть і не зможе дати, з національно-фінансових і міжнародних причин, без огляду на те, що він саме виступив недавно з планом, по якому Росія платила-б Англії 20 міль. фунтів революційного відшкодування, ся натомість давала-б Росії 50 міль. фунтів позички... Як прайм-міністр він певно забуде про се. Дотого, не тільки Англія, а й ціла Європа, сама без Америки, не всилі дати такої позички, якою можна-б відбудувати Росію. А Америка все ще й чути не хоче про визнання совітської влади. А тимчасом сій потрібні закордонні гроші (національні вже з'їджені) вже не на відбудову Росії, а на життя, що стає з кожним днем трудніше. Вже й тепер є політики і держави, що ведуть розмови про фонди на „відбудову“ Росії

з ... кандидатами на наступників у Кремлі. Тому за всяку ціну визнання потрібно негайно Совітам!

ВНУТРІШНЕ СТАНОВИЩЕ Англії й доси не вияснене. Перші сходи парламенту, присвячені формальним тільки справам, не принесли жадної розв'язки; її сподіваються щотілько після святочного відкриття тронною промовою, при дебаті над традиційним адресом до короля. І мало в історії англійського парламентаризму моментів, де з більшою увагою громадянство слідило-б розвиток подій у Westminster Hall, як саме тепер. Ключ ситуації в руках ліберальної партії, чи вона схоче разом з консерватистами утворити коаліційний уряд, чи пожертвувавши консерватистів приновити свою тактику до політики трудової партії, що сама також не всилі утворити тривкого правління. Ліберали під проводом Аскіта опинилися у вигіднім становищі багаті жінки, до якої всі залицяються, та на якій лежить велика відповідальність за вибір. Доси вони не дали певної заяви ні сим ні тим, та хвиля рішення вже наблизилася. Покищо, як уже згадувалося у нас раніше, всі в Англії приготовані на те, що традиційні звичаї парламентарного правління (писаних законів там нема про се) будуть збережені і, вразі переголосування теперішнього уряду, Макдоналд буде запрошений королем утворити нове правління. Що він прийме мандат, се вже загально відомо, і весь політичний світ цікавиться питанням, яких політичних принципів і методів буде придержуватися „робітничий“ уряд. Самі Англіїці журяться головню справами внутрішньої політики, в першу чергу фінансово-податкової; за кордоном натомість інтерес обертається передусім в обсягу питань міжнародної політики нових людей. В сім останнім напрямі цікавлять зводиться головню до майбутнього відношення В. Британії до Франції й репараційної справи з одного боку, та до Росії з другого. Загально вірять тільки в одно: у формальне визнання Совітів, позатим нічого певного. Одно при сьому незвичайне і характеристичне: демократична Франція бентежитья новою ситуацією в Англії та рада-б продовжити там аристократичний режим у безконечність; натомість уся Німеччина, від найлівішої до найправішої, бажає всіх можливих успіхів „партії праці“. Така-то міжнародна солідарність споріднених світоглядів! Тисячний доказ висшости національних почувань, над соціально-політичними і культурними. Чого доброго, а скоро дожиємо гострого конфлікту між селянсько-робітничим правлінням Росії і робітничим урядом Англії за Афганістан та Індію¹. ... В дійсности він уже є, і певно не зникне зі зміною англійського кабінету.

Самі Англіїці, як сказано, цікавляться більше внутрішньою політикою Макдоналда і тов. Не з 8-го грудня тільки! Найбільш консервативний лондонський журнал, The English Review, ще в жовтні м. р. звернувся був до одного з лідерів робітничої партії, Клінса (про котрого думають,

¹ Класичний зразок „принциповости“ у міжнародних взаєминах бачимо у совітській піддержці змагань афганського еміра проти халіфа (релігійним головою) усього магомеданства (Індія!) на місце обдертого з політичної влади турецького султана.

що він буде „канцлером скарбу“), щоб написав статтю про фінансову політику трудової партії, що й сталося (де у нас православний есдек зробив би щось подібне!). Автор старався розвіяти побоювання, що його партія вестиме революційну фінансову політику з конфіскацією капіталу і т. ин., впевняючи м. ин. що капітал понизше 100.000 франків не буде навіть окремо оподаткований. Подібно й тепер старі провідники партії успокоюють усіх, що їм чужі всякі революційні методи і засоби, що вони шануватимуть приватну власність і всеціло стоятимуть на ґрунті історично-національної конституції; одначе — чи в о н и будуть рішати? Як уже згадувано у нас, в робітничій партії слідні крайні, радикально-революційні течії, яких старі лідери вже й тепер не можуть опанувати і які своїми невгамованими заявами (прим. проти короля як особи й установи) та самочинними акціями (прим. залізничний страйк) згори компромітують слова й імена старих поміркованих провідників. Що буде згодом? Відповідь — у старій і новій історії.

СТОІМО перед зворотом у французько-німецьких взаєминах? Перед самим зворотом може ще ні, та перед можливістю його — певно. До рурської капітуляції, навіть якийсь час по ній, могло здаватися, і багато свято вірило в се, що мирна розв'язка суперечностей між обома народами виключена, і що тільки новий франкфуртський або новий вестфальський мир принесе успокоєння на якийсь час. Та в останніх часах можна мати й інші погляди. Заяви Поенкаре, що по занеханню пасивного опору в Рурі можна буде приступити до розв'язки репараційного питання, не були мабуть порожньою фразою; в Німеччині-ж Штресман, як міністр закордонних справ, виявив дійсно чимало такту і зручності. Тимчасові висліді? Згода Франції на покликання міжнародної комісії для розслідування платоздібности Німеччини; серйозне трактування німецької ноти з 24-го листопада у справі окупаційного режиму; відповідь Франції й Бельгії негативна, що правда, одначе цілком річева, й обі сторони, умовляються — річ доси не уживана — не оголошувати обоїх нот, тільки далі переговорювати; президент Мільран говорить на Новий Рік про момент поєднання. Поза тим усякі неспівірені поголоски про близьку згоду в репараціях, про промислову кооперацію, навіть — *horribile auditu!* — про політичний союз... До сих вісток треба ставитися скептично і критично, одначе сам факт появи їх означає, без сумніву, нову ситуацію, чи радше початок психологічних передумов до неї. Чи вона прийде і чи буде плідотворна — годі пророкувати, можна вірити, а ще більше сумніватися: бо-ж по обох боках є течії, що й чути про се не хотять (уявм собі прим. що у нас заговорено-б про поєднання Українців з Поляками в Галичині!); та в одному не можна сумніватися: поєднання обох народів почало-б нову, кращу епоху в історії Європи. І для нас, Українців, була-б се справа першорядного історичного значіння. Та чи до сього звороту прийде?

СЕПАРАТИСТИЧНИЙ РУХ над Реном виростає на важний камінь преткновения у ні-

мецько-французьких взаєминах. Кривава драма у Шпаєрі 9-го с. м. показала всю безодню пристрасти на сім полі. Що французько-бельгійська окупаційна влада дивиться прихильним оком на сей рух, се певне і нікого дивувати не може (Німці в часі війни вміли також користуватися подібними проявами); та що остає, для стороннього обсерватора, не цілком виясненим, то національний характер руху. Чи се дійсне ворожа інтрига при допомозі платної зволочі найтемніших елементів — як упевняють німецькі часописи; чи стихійний рух поважної частини місцевої людности — як читаємо у французькій пресі? Мабуть у середині правда. Яка не була-б поведінка окупаційних властей, певне й се, що німецька імперія, з окрема пруська держава, вже перестала притягати до себе морально інших Німців; то-ж нічого дивного як з упадком доосередного змагання появляються відосередні, центрифугальні. Ось Баварія, центр німецького націоналізму, хіба не у службі французької політики (котра раніше й бажала покористуватися баварським партикуларизмом), а вона також явно змагає до ослаблення своїх політично-правних звязків з імперією, й меморіял її уряду з 4-го с. м. у справі ревізії загально-німецької конституції, т. зв. веймарської, та повороту до федеративних основ Бісмарка. У принципі, того самого хотять і надренські сепаратисти, і їхні домагання не цілком противні конституції, що формально передбачує творення нових автономних країв у межах Німеччини. Коли вони вміють активно боротися і вмирати за своє гасло, то мабуть не сама тільки інтрига тут у грі. Німецька нація ніколи в історії не була одноцілним народом; твір Бісмарка був мабуть найвищим шаблем загально-національного спосення, можливим тільки у моменті великого підєму й успіху 1870-1871; тому не диво, що веймарське діло 1919, що в годині упадку, безсильности і поневолення хотіло повести Бісмаркове обєднання ще далше і створити одноцілну національність в одноцілній державі, було згори засуджене на невдачу. Одним словом реакція на сім полі в Німеччині неминуха і німецька національна політика зробить велике діло, коли не допустить, щоб ся поворотна філія історії не зірвала й Бісмаркового твору та не завернула Німеччини у XVII-ий вік.

Чи в сьому зеркалі видять себе Українці?

ЧЕСЬКО-ФРАНЦУЗЬКИЙ СОЮЗ, заповіджений урядово під кінець минулого року, викликав деяку сенсацію у політичному світі, а в Лондоні навіть деякий неспокій. В дійсности нічого тут незвичайного, що Чехословаччина, спільна дитина Антанти, по пяти роках опинилася тільки при самій Франції. З Італією розійшлася вона вже в моменті утворення Малої Антанти з Югославією; Англія показує щораз менше заінтересування континентальними справами, чи радше виявляє щораз менше можности вести активну політику на континенті; натомість чесько-французькі звязки давні, а після війни затіснилися щораз більше. Був час, що Прага дивилася підзорливо на французько-мадярські взаємини, і французька протекція над Польщею, до вирішення справи Яворини, не була там популярна, та сьогодні союз став

природною послідовністю. Через нього Франція має рішучий вплив на політику Малої Антанти, не правоуючи Італії; довершує замкнення Німеччини на випадок збройного конфлікту; збільшає, через російський еміграційний центр у Празі, вплив на дальший розвиток подій на Сході. Справа економічної експлоатації сучасної Росії і звязана з ним можливість формального визнання Совітів не мала тут — в супереч противним поголоскам — поважного значіння. Діло більше в будучині ніж у сучасности. Та в однім разі чесько-французький союз мігби мати многоважні наслідки. Коли би в Англії прийшло до власти робітниче правительство радикального напрямку, колиб англійсько-французьке порозуміння цілком розбилося, колиб не дійшло до розвязки німецько-французького конфлікту, — то новий потрійний союз: Англія-Німеччина-Росія став би можливим, а вразі приєднання Італії і правдоподібним.

За рідну школу

Бо зробити відповідне рішення — се в життю річ найголовніша.

(Геродот)

ГОДІ без зворушення і тривоги читати і слухати про долю українського шкільництва в Галичині. Тамешні часописи переповнені образами його мучеництва і відгомоном того-ж в душі українського громадянства. І до нашої редакції наспівають листи, дописи і статті про се, при писанню яких автори їх очевидно думають, що „Літопис“ призначений тільки для української еміграції і що він недосяжний польській цензурі. Звичайно, годі вимагати від галицької суспільности холоднокровности, коли вона неначе та Ніоба бачить смерть одної своєї любшої дитини за одною; та з другого боку, пристрасть ніколи ще не була добрим дорадником, а в політиці вже найменше. І тому ті з нас, що були або є відповідальні за нашу шкільну політику, мусять зібрати всі моральні сили, щоби глянути в очи лихому нещастю так, як дивиться на боеву лінію добрий стратег.

Як примітивна нація, ми повні суперечностей. Побіч таких, які кожний обіжжик шкільної влади приймають неначе смертний присуд над чотирма мільонами земляків, бачимо й таких, що агонію галицько-українського шкільництва уважають малозначним епізодом національного життя і дрібним убутком в балансі культурного дорібку. Ось у самім „Ділі“, що саме почало новий рік з драматично-піднесеної відозви в користь „Рідної Школи“, появляються, час від часу, статті з доводами, що страти на галицькім ґрунті буцім-то чимало разів надолужені розцвітом українського шкільництва в інших наших землях: самих українських університетів й інших високих шкіл нараховувано там щось біля двох десятків... То-ж пощо ломати стільці? — був би логічний висновок.

В сути річі, ні одні ні другі не праві. Життєздатна культурна нація може жити й розвиватися і без свого національного шкільництва. Та з другого боку грубо помиляються ті, що в трагедії рідної школи в Галичині видять тільки малозначний епізод. Наперед, українська школа в тій країні має за собою історію, якої немає в жадній іншій українській землі. Народна школа сягає навіть у XVIII-ий вік, середня і висша старші від двох людських поколінь — все те, чим не може повеличатися ні-одна інша частина України. Побіч традиції, ще й органічна будова, солідність, продуктивність, ідейна, інтелектуальна й культурна стійність ставили галицьку школу на чоло всіх українських установ сього характеру, бо ні Наддніпрянищина з своєю шестилітною школою, дотого зведеною тепер до значіння фабрик комуністичних сектантів, ні що-тільки пробуджене Закарпаття з своєю історичною відсталістю і добре зрозумілим мовно-культурним партикуларизмом — не в силі заступити того, що українська нація мала в галицькій школі. А вже для Володимирщини і Холмщини існування і розвій українського шкільництва в Галичині — то не саме питання серця і симпатії, а питання життя і будучини...

Політично, справа ще важніша. Якщо українська нація мала що свого власного, такого що сама в безупинній тяжкій боротьбі, хоч і не без помилок здобула; в муравиній праці і надмірних зусиллях, власним потмом, мозком і грошем побудувала; в чуйній невсипущій сторожі зберегла — то се було тільки своє шкільництво. Рідна школа — то дійсно одинокий позитивний здобуток й одинокий політичний стан посідання, що його мали ми в моменті розвалу Австрії. Се було одиноке поле національного життя однаково зрозуміле уму, однаково близьке серцю й однаково певне помічної руки кожного Українця, від найосвіченішого до найтемнішого, від найбагатшого до останнього нуждаря. Ні, не-Галичанинови трудно відчутти весь біль, що пронизує душу на вид теперішньої трагедії рідної школи, коли плоди великих зусиль цілих поколінь валяться в руїну...

Коли у грі не місцеві інтереси одної землі, а доля одинокого одідиченого і чесно запрацьованого майна всієї нації, тоді кожний Українець мусить зрозуміти, що в землі Ярослава Осмомисла йде тепер завзятий бій, від висліду якого залежатиме доля цілого народу. Зрозумівши се, кожний Українець мусить витягнути всі логічні консеквенції. Коли бій, коли війна, тоді мусить бути як на війні, як у бою: вгорі приказують, внизу слухають, а не — борони Господи — навпаки. Чи так і в Галичині тепер?

На жаль, на превелику шкоду — ні. Коли доля країни і всього народу у грі, то ціла справа не педагогічна, не соціальна і не культурна, а *rag excellence* політична, а як така не проблем принципу, а тактики. Як нашу школу запропастила погана політика, так вратувати її мусить тільки добра політика. Коли так, то провід у сім змаганню за будучину не належиться і не сміє належатися ні ученикам, ні студентам, ні педагогам, ні вічам, ні тайним комітетам, а виключно політикам, політикам досвідним, розважним, бистроумним і відповідальним — взагалі з усіма прикметами добрих генералів на війні. Чи так воно тепер у Галичині? На жаль, на превелику шкоду — не так.

Стратегія як політика: ані сама наука, ані саме мистецтво, а тільки вміла органічна сполука обох. Обі сі вимоги мусять бути і в теперішній боротьбі за рідну школу. Наука мусить довести до пізнання, зрозуміння і відчуття шляхів, методів, успіхів і невдач на сім полі до 1918-го р.; тільки науковий розслід покаже нам, чому і з чийої вини ми не скріпили і не обезпечили наших здобутків, нашого стану посідання у шкільництві, після 1918-го р.; тільки знання навчить розуміти тісний звязок між школою і політикою, прим. що се абсурдна утопія вірити, що держава в школу можуть одержати ті, що домагаючися її проповідують те, що правники зовуть злочином державної зради; тільки досвід уба в голову стару істину, що *les absents ont toujours tort*, що добровільне і демонстративне покидання становищ виходить тільки на користь противникови. Натомість тільки мистецька зручність, дана тільки небогачом, може рішати про вибір тактики, методів, оружа й моменту руху.

Більше говорити про се не станемо тут. Наші галицькі читачі зрозуміють певно, які події, прояви, рішення і течії маємо на думці. Ми дуже боїмося, щоб найблизший час, з нашої таки вини, з нашої доброї волі, не приніс нам прискінення того процесу, що йде вже пять літ і що грозить нам повним розвалом, обідніням і застоєм. Тривожні ознаки появляють з кожним днем частіше і густіше, а найбільше зловіщий — то дезерція, дезерція від проводу, від обовязку, від спільности з громадою і краєм, одиниць не найменше ідейних, не найменше інтелігентних, розумних і характерних. Щоб за нею не пішла масова дезерція національна! А до неї прийти мусить, якщо безпроволочно не покінчиться з політичною анархією між галицькими Українцями.

Де-ж той вожд, що збере сучасну розтіч, покорить і поведе до дійсних перемог, до національних успіхів? Невже в цілій Галичині немає одної такої людини?

Ватрослав Ягіч

(Посмертна записка)

З початком серпня м. р. помер у Відні в 86-ім році життя патріарх славистики, вислужений професор віденського університету В. Ягіч, що слушно вважався найбільшим сучасним славістом.

Д-р В. Ягіч дожив довгого віку й до останньої хвилини був зайнятий науковою роботою, яка була його насущною потребою. Вельмишанований і визначений всякими почесними й титулами, — був між иншим членом багатьох Академій Наук, почетним доктором кількох університетів, членом б. австрійської Палати Панів і т. д., — помер Ягіч, як то тепер звичайно буває з ученими, серед дуже невідрадних матеріальних обставин. Колишній заслужений автор високо цінених наукових праць, мусів перед смертю для зарібку розстатися з своєю цінною бібліотекою й заробляти на хліб коректорською роботою та щойно по смерті удостоївся того, що його тлінні останки на державний кошт Югославянського Королівства перевезено до Вараждину, а його рідня одержала відповідні пенсії.

Ватрослав Ягіч уродився 6-го липня 1838 у Вараждині в Хорватії. Скінчивши віденський філософський факультет, був від 1860 до 1870-го р. гімназіальним професором у Загребі, займаючись живо літературою й наукою. Із тих часів походять його „Грамматика хорватської мови“, „Історія літератури сербського та хорватського народу“, праці про лицарський епос Сербо-Хорватів і про словінський переклад Євангелія та ряд розвідок з обсягу порівняної граматики славянських мов, які отворили йому кар'єру професора славистики.

В 1871-ім році його покликають на катедру порівняної граматики індогерманських мов в Одесі, де він пробує близько 4 роки й запізнається докладно з східно-славянським світом. В 1874-ім р. Ягіч переходить на важну позицію професора славистики до Берліна й розвиває звідси живу організаційну діяльність між славянськими ученими, гуртуючи їх коло заснованого ним у 1876-ім р. „Архіву славянської філології“ („Archiv für slavische Philologie“), який видавав і редагував мало що не пів століття, бо до року 1920. Маючи звязки з українськими ученими, Ягіч притягає їх зараз до співробітництва в „Архиві“, в першій же мірі

покійного професора харківського університету О. Потебню, якого він незвичайно високо ставив як ученого й якого науковим вислідами залюбки користувався у своїх працях і викладах. Крім Потебні в „Архиві“ друкують свої твори між иншим Житецький, Калужняцький, Верхратський, О. Огоновський, С. Смаль-Стоцький, Ганкевич, Козак, Корж, Франко, Колесса, Свенціцький, Тершаковець і и.

Вже в молодому віці Ягіч вважається після старого Міклошіча найбільш авторитетним славістом, так що в 1880-ім році йому віддають катедру славистики у Петербурзі по визначному славістові Срезневському. В Петербурзі Ягіч входить у гурт московських учених, згрупованих коло Академії Наук, і в нову сферу наукових інтересів. Попри студії над старо-

славянською мовою та першими славянськими пам'ятниками (між иншим зразкові видання Євангелій Ассеманового, Зографського й Маріїнського та зразків старо-славянської мови, статті про Кирило-Методіївське питання і т. д.) Ягіч займається тут інтенсивно студіюванням старо-руської мови та староруських пам'ятників, видає Новгородські Мінеї 1095—1097 р., переписку Добровського й Копітара та виступає з важними працями: „Исслѣдованія по русскому языку“, „Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка“ (1889), а особливо „Четыре критико-палеографическія статьи“ (1884), де між иншим займається питанням, котрі старо-руські пам'ятники виказують українські прикмети, спиняючися зокрема над так званими „галицько-волинськими“ пам'ятниками. В двох останніх працях виступає рішучо проти т. зв. Погодинської

теорії й остаточно розбиває її, зєднавши собі її прихильника проф. Шахматова¹. Одначе душею славістичних студій і інтересів стає Ягіч щойно від часу, коли по смерті Міклошіча його покликають 1886-го р. на катедру славистики до Відня, на якій він працював більше як 30 літ аж до свого пенсіонування в 1918-ім році, виховуючи тут учений нарібок усіх славянських народів, що здавна вже звикли бачити у Відні центр славістичних студій. В тому часі Ягіч виступає з епохальною працею про перших славянських апостолів св. Кирила й Методія й про повстання церковно-славянської мови:

¹ До цього диви Ягічеві: „Einige Streitfragen“ („Archiv für slavische Philologie“, 1908).

„Zur Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache“, яка викликала живий обмін думок і ревізію старих поглядів.

Наслідком свого пробування в Росії зближений спершу більше до славянофільських учених кругів з їх виріжнюванням московської мови й культури, Ягіч у Відні поволі все більше й більше віддаляється від тих течій. Полеміка з Ламанським у справі глаголиці й кирилиці, з Соболевським у питанню старо-руської мови й т. зв. „руських мов“ (напр. праця „Критическія замѣтки по исторіи русскаго языка“, що є обширною рецензією на відому працю О. Соболевського: „Очерки по исторіи русскаго языка“ 1889-го р.), з Флоринським з приводу його ненаукових, тенденційних виступів і т. д. поставили його чим раз більше в противенство до так званої російської славистичної групи та всіх спроб вносити в науку націоналістичну нетерпимість або ексклюзивність. Не зважаючи на всі ворожі заходи Соболевського, Флоринського і їм подібних політиканів у науці, Ягічеви удається взяти все-ж таки верх у петербургській Імператорській Академії Наук і при її допомозі приступити до монументальної, але, на жаль, нескінченної многотомової „Енциклопедії славянської філології“, з якої справді усунув всю політику, чого найліпшим доказом те, що відкинув тенденційний етнографічно-статистичний огляд славянських народів Флоринського (що вийшло потім окремо п. з. „Славянское племя. Статистично-етнографічний обзорь сременнаго славянства“. Київ, 1917), а дав місце студіям про українознавство (напр. Шахматова про українську мову, Зілинського про українські діалекти, Броха про фонетику української мови і т. д.). Справою енциклопедії Ягіч займався дуже інтенсивно, в короткому часі виконав усі підготовчі праці й довів її до кількох обемистих томів, помістивши в ній між иншим свою епохальну історію славянської філології й старо-славянську палеографію.

Хоч Ягіч був з фаху перш усього знавцем церковно-славянської мови й старо-славянської літератури, не було ніякої славистичної ділянки, для якої-б Ягіч не мав інтересу або в якій не працював би. Його розуміння славянознавства було дуже широке й обіймало не саму тільки філологію в вузькій того слова значінню, а всі прояви духового життя Славян на протязі їх цілого духового розвитку. Неприятель теоретичних, лінгвістичних міркувань та всякого рода етимологізацій (порівнати хочби його виступи проти т. зв. славянської історичної школи, що у всіх кінцях світа бачила Славян, або критику мітологічної школи в роді Ноділа, або вкінці його становище в справі теорій Брікнера), він залюбки користувався історією, історією культури, археологією, етнографією й иншими помітними науками, навіть напр. праводавством. Зокрема проявляв він більше зацікавлення фольклором (устною словесністю) і знав його дуже добре, особливо славянський епос. Знав між иншим добре українську етнографію й присвятив їй багато місця у своїх сталих курсах славянської народньої творчості („Slavische Volksdichtung“).

Ягіч брався до всього з великою ґрунтовністю й точністю, не любив поверховости й т. зв. пливання й остро виступав проти всякого пусто-

мельства. Не зважаючи на багатий матеріал, яким користувався, він не губився в подробицях (як напр. його віденський товариш по кафедрі славянської історії, проф. Іречек), а старався з усього робити загальні висновки. Ягіч тримався всюди порівняної методи й з того боку незвичайно цінні його виклади порівняної граматики славянських мов, на жаль, досі не видані.

В останніх часах своєї наукової діяльності Ягіч зацікавився фонетикою, до якої спершу ставився скептично, й високо цинив між иншим праці Ол. Броха.

Велике значіння Ягіча, як учителя. Він виховав цілий ряд учених славистів, хоч, на жаль, ані одного такої міри, як він сам. (Із усіх своїх учнів найвище цинив покійного Словінця (Облака). Його семінар, обставлений прегарною підручною бібліотекою, був справдішньою школою, з якої користали не тільки молоді студенти, але й молодші, ба й старші учені, що залюбки приходили на семінарійні засідання й брали участь у дискусіях над читаними працями й рефератами.

До Українців Ягіч відносився з початку з деяким упередженням, однаке під кінець життя змінив свої погляди в нашу користь. Доказом цього можна вважати й це, що маючи до вибору багатьох земляків, все таки вибрав бібліотекарем і секретарем семінаря Українця, а саме підписаного (1904-го р.), й задержав його ще й рік по окінченню студій (до літа 1906-го року). Ягіч з великою прихильністю слідив теж діялологічні студії д-ра Зілинського й з великим поважанням ставився до роботи „Наукового Товариства імені Шевченка“, яке іменувало його пізніше своїм дійсним членом. За те нераз нарікав на своїх бувших учеників-Українців, що мали талан, але закинули науку й взялися замість того до політики. До Поляків Ягіч ставився з більшою резервою й давав це нераз відчуті у своїх вправах.

Втрата Ягіча при майже рівночасній втраті Шахматова дається дуже відчуті славянській науці, що її він був одним з найбільших представників.

Др. Зенон Кузеля

Відродження національно-державної думки в українській історіографії

В обличчю великої національної катастрофи, упадку української держави, в добі всевладного панування на Українській Землі анархії й руїни, ми все-ж таки є свідками одного відродного факту: відродження національно-державної думки в українській історіографії. Кажу відродження, бо національно-державна думка в українській історіографії не нова. Нею перенята наскірзь уся стара українська історіографія XII—XVIII-го вв. — від Початкового і Галицько-Волинського Літопису починаючи і на Історії Русів кінчаючи.

Загубила її щойно українська історіографія XIX-го ст. На місце національно-державної думки старої української історіографії виступає в новій українській історіографії думка народницька, байдужа до української державности,

а то й різко антидержавна, що викристалізувалася в тих специфічних умовах, в яких знайшлася Україна в XIX-ім ст. Народницький курс в українській історіографії запанував всевласно передовсім у 2-ій половині XIX-го ст. Всі найвизначніші представники нової української історіографії були сторонниками згаданого курсу. Костомарів і Лазаревський, Антонович і Грушевський — усі вони в різних формах та при різних нагодах виявляли своє більш чи менш байдужне відношення до держави. Відроджується національно-державна думка в українській історіографії щойно в наймолодшому поколінню українських істориків. Перші проблиски її ми бачимо вже у збірнику В. Липинського п. з. *Z dziejow Ukrainy* (1912). Та ясним полум'ям спалахнула вона щойно в наші дні, у чотирьох зазначених нище публікаціях: Ст. Томашівського, В. Липинського, Ів. Крипякевича й Ом. Терлецького.

„Українська Історія“ Ст. Томашівського се перша проба глянути на сторію України в її цілості з раг excellence національно-державного становища. В історії України автор бачить три провідні ідеї. Перша ідея випливає з відвічного контрасту між культурно-лісовою і степово-луговою половою нашої землі й має на меті з одного боку охорону від степових хижаків, із другого здобування землі. Друга ідея української історії випливає з політично-культурної суперечности Заходу і Сходу. Синтеза сих суперечних течій дала в результаті окремішій національно-культурній і політичній характеру України. В основі третьої історичної ідеї України лежить політично-господарський контраст Півночі і Півдня, скріплений окремішністю расовою і культурною. У зрозумінню згаданих вище провідних ідей лежить — на погляд автора — відкриття мірила вартости в українській історії. Все те, що йшло по лнії сих ідей, було позитивне, творче, корисне; все супротивне — негативне, деструктивне і шкідне. Здобування землі, витворення окремої національно-культурної індивідуальности і здобуття політичної самостійности — отсе орієнтаційні пункти для автора у розміщуванні світла і тіни на його малюнку.

Зокрема слід звернути увагу на ще одну концепцію Ст. Томашівського. В процесі творення української народности переломове значіння мало здобуття українською галузю Східного Славянства політичної самостійности. Та самостійність сю, на погляд автора, українська галузь здобула щойно після розпаду старої Київської Держави IX—XIII-го вв., що була спільною власністю всіх руських народностей, „варяго-руською“ — з хвилею повстання Галицько-Волинської Держави XIII—XIV-го вв., що є „першою українською державою“ взагалі. Як таку автор і цінить Галицько-Волинську Державу незвичайно високо.

Коли Ст. Томашівський в обговореній вище праці дав історію української держави княжої доби, то В. Липинський в праці „Україна на переломі 1657—1659“ дає нам першу історію української держави половини XVII-го ст. Про гетьмана Б. Хмельницького та про Хмельниччину існує вже в українській історіографії чимала література. Та монографія В. Липинського займає в ній особливе місце. Особливе,

своєю наскрізь державницькою концепцією Великого Гетьмана й української революції половини XVII-го ст. Справді, Б. Хмельницький В. Липинського — се не Б. Хмельницький дотеперішньої української історіографії, що тільки мстить кривди своїй українського народу, а відчаливши від польської Сцилли, попадає в московську Харибду. Б. Хмельницький В. Липинського се свідомий будівничий української держави, що йде до наміченої мети по-степенно, одначе з залізною енергією і великим розумом. І який мету сю вповні осягає.

Підійшовши до Б. Хмельницького і взагалі Хмельниччини з національно-державного становища, В. Липинський вияснює багато такого, чого дотеперішня українська історіографія або не вмiла пояснити як слід, або вияснявала хибно, або на що й зовсім не звертала уваги. Отже передовсім висвітлює наглядно ролю двох головних чинників у Хмельниччині: Запоріжжя і селянської черні з одного боку, і городової хліборобської Козаччини та шляхецького елементу з другого (степу і ріллі — сил руїницьких і державно-творчих). Отже далі: грандіозну політику заграничну Гетьмана, що мала на меті забезпечити тривале існування збудованої ним української держави (Чорноморсько-балтійський союз, союз з Московщиною й ин.). Отже вкінці: не менш обчислену на дальшу мету політику внутрішню, що мала на цілі створити і закріпити авторитет влади (абсолютизм, наслідна монархія). Зокрема слід звернути увагу на нову інтерпретацію автором Переяславської Умови з 1654-го р. як мілітарного союзу української держави з Московщиною на високе цінування північно-західних окраїн як резервуару українських державно-творчих елементів.

Державницький напрям в українській історіографії не обмежився на обох, згаданих вище авторах. Він знайшов нових сторонників серед молодшого покоління українських істориків, передовсім у Львові. Одним із них й є Ів. Крипякевич, автор „Історії Української Держави XVII—XVIII-го в.“. Се конспект лекцій, які автор читав на Українським Університеті у Львові у 1922/23 рр. Обіймають вони історію козацької держави від 1648-го р. (повстання Б. Хмельницького) аж до 1782 (до остаточного скасування Малоросійської Колегії).

„Історії України XVII—XVIII в.“ — каже автор у вступі — присвячено цілий ряд праць, що освітлюють різні напрями тодішнього життя: політичні відносини, суспільні верстви, господарське життя, культуру, церковні справи, історію провінцій, життя визначних людей і т. д. ин.), але майже нема праць, що поставили б собі як головний предмет досліду державу і з сього боку струдіювали історію того часу. Нашою метою буде оглянути історію України XVII—XVIII-го вв. як історію держави: пізнати, на яких основах будовано тодішню українську державу, якими шляхами вона дійшла до розвитку і сили та які були причини її занепаду.“ Ідеологічно становище Ів. Крипякевича покривається в головному зі становищем В. Липинського.

Вкінці найновіша праця: „Історія Української Держави“ Ом. Терлецького.

„Наше громадянство — читаємо у вступних увагах — оглядаючи історію України, дивиться звичайно на український народ як на етнічну масу в такому чи інакшій культурнім розвою, а на саму державу не кладе належної уваги. Історія народньої маси стояла у нас занадто високо понад історією української держави, особливо в популярній літературі. Але події новіших часів показали нам практично, як тісно звязана історія народу з державою, і яке першорядне місце займає держава в життю народу. Се й спонукало автора до предложення нашому громадянству саме історії Української Держави.“

Покищо маємо т. I згаданої „Історії“, в якій представлена історія Київської і Галицько-Волинської Держави від їх оснування аж до упадку в XIV-го ст. При представленню її автор узглядноє всі важніші чинники, що впливали на долю сих держав: позитивні і негативні. Отже передовсім дуже сильно підчеркує вплив географічного чинника на історію України: позитивний Чорного моря і негативний степу. Так само особливу увагу звертає побіч суспільних також на економічні обставини. Він пробує вкінці дати оцінку Української Держави з європейської точки погляду, порівнюючи її з європейськими державами. Спеціальний екскурс автор присвячує розгляді причин упадку Київської та Галицько-Волинської Держави. В основі причин упадку Київської Держави лежать географічні обставини (степ: наїзди кочовиків та витворення степового негативного українського типу), причиною-ж упадку Галицько-Волинської Держави були: внутрішня боярська анархія та некорисні політичні обставини.

Від хвилі упадку української держави в 1918-го р. нема, як бачимо, й одного року, який не приніс би нового доказу, що в області української історіографії йде живий, серйозний, чим раз глибший процес у напрямі ревізії дотеперішніх її поглядів на історію України. Потребу такої ревізії відчували в нас уже від давна. І від часу до часу появлялися в нас навіть проби такої ревізії. Згадати хоч би П. Куліша та М. Драгоманова, які більш чи менш широко, більш чи менш глибоко і різко, прикладаючи різні критерії, бралися до такої операції (нпр. їх критичні погляди на українську анархію XIII—XVIII-го вв.). Та всі ті проби мали місце „між иншим“ і більшої уваги на себе не звернули. Ще найбільш систематично і з найбільшим розмахом виступив був у сій справі П. Куліш. Та форма, в якій виступ сей мав місце, вже згори пересудила відношення українського громадянства до „еретичних“ поглядів Куліша. Щойно українська історіографія наших днів, під вражінням нової великої національної катастрофи, взялася за таку ревізію увсеукраїнським масштабі та виставила нові концепції цілого нашого минулого. Нехай же ж отверезіння в області української історіографії буде заповідю і початком отверезіння цілого українського громадянства. *Ів. Кривецький*

ГОЛОВНІ МОМЕНТИ історії української державности. — Такий наголовок скороченого викладу вступної частини лекцій по історії суспільно-державного ладу України, читаних на Вищих Курсах Українознавства для

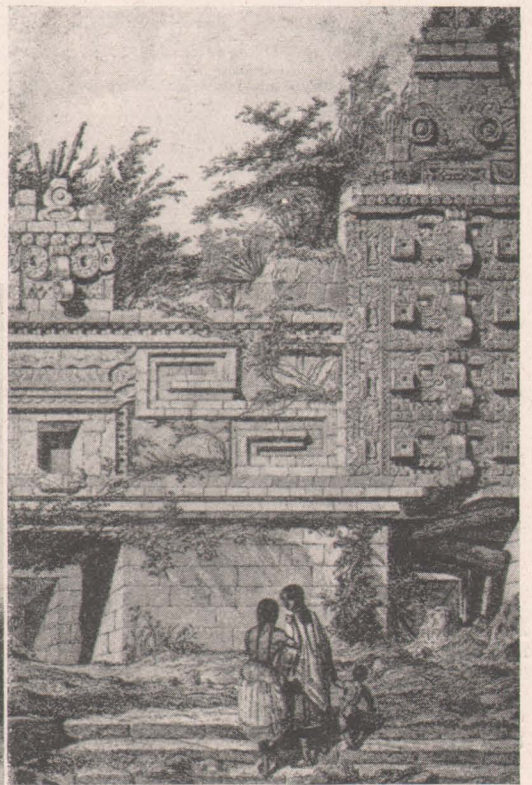
емігрантів у Варшаві весною 1923-го р. Вячеславом Заїкиним. Повне видання лекцій має вийти незабаром. До того часу відкладаємо й докладне обговорення сих студій, що йдучи на зустріч найновішому напрямови української національної думки, оглядають історію України з державно-політичною становища. Виданий покищо скорочений виклад вступної частини лекцій дозволяє пізнати історичну схему автора, однак без основнішого мотивування, яке мабуть знайдемо в повній праці. Воно тут і майже неможливе, тому що автор вибрав незвичайний метод викладу — ретроспективний. Виходячи від української державности 1917—20 р., він переходить до огляду й характеристики старої Гетьманщини, далі до „федеративної литовсько-українсько-білоруської держави“, як він називає в кн. литовське, опісля до княжої, а вкінці до передісторичної доби. Очевидно, при таким методі нарис не дає і не може дати образу повстання й й органічного росту, розвитку й упадку української державности, а тільки відорвані моменти її, — в сумі досить неясну картину ще й сим, що поняття „державности“ виходить дуже неозначене. Маємо надію, що повне видання лекцій сі неясности розвіє.

Державоспособність української демократії

У різдвяному числі „Діла“ появилися спомини Ол. Саліковського з 1918-го р. під наголовком „Як ми складали перший кабінет для Скоропадського“. Спонуканий був автор докором возного одной з львівських українських установ, що мовляв самі-ж Українці винні теперішньому жахливому становию Наддніпрянщини: „якби пішли були в міністри до Скоропадського — все було-б добре...“ Без сеї критики львівського возного може прийшлося би нам чекати ще нових шість літ, поки правда вийшла-б на верх; а так — можемо брати її повною пригорщею.

Як історичний спомин, стаття д. Саліковського написана живо й інтересно; чи й цілком об'єктивно, як самозадовольнено впевняє автор, се инша річ; деякі прикметники, прикладані нелюбим особам, говорять що инше. Провірювати подані ним подробиці не станемо тут, і се дуже трудно тим що тоді не були в Києві, а ті що стояли близько діла, певно ще відгукнуться на сі спомини; зупинемося тільки на головнім історично-політичній проблемі — становищі тодішньої української демократії до української державности. Автор доходить до висновку, що закид возного неоправданий, що навпаки, крім Ніковського всі Українці хотіли бути міністрами у гетьмана Скоропадського.

Признаємося, що не знаємо, чи в останніх роках хто з заступників серйозної політики робив Українцям такі докори, зате пригадуємо собі, що подібні жалі були дуже розповсюджені, по обох боках Збруча, в роках 1918 і 1919. Сьогодні, майже шість літ по критичнім моменті, подібні закиди були-б не тільки дуже припізнені, вони були-б і несправедливі. На сьому пункті ми цілком погоджуємося з д. Саліковським. Та й тільки до сього пункту.

З країни цвітучих агав і революції

Найновіша горожанська війна в Мехіко різниться сим від раніших, що в ній падають соціяльні кличі: теперішній уряд ген. Обрегона має дещо соціялістичну зафарску, змагає до земельної реформи і піднесення індіанської раси (80% людности); противник його ген. Гуерта репрезентує інтереси еспанського напливового елемента. Тубольна людність мала колись славу хоч жорстоку минушину, зруйновану еспанськими завойовниками. Богато руїн дає свідоцтво тим часам.

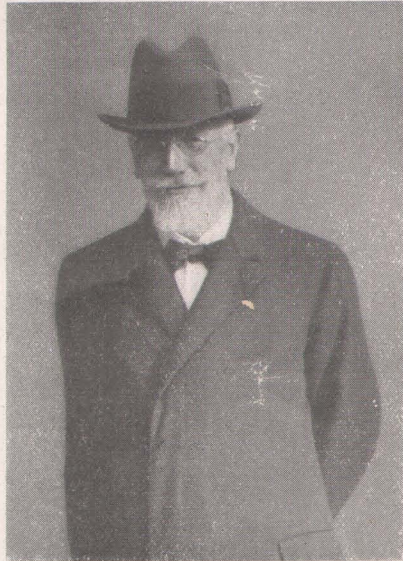
На ліво: Жертівник для убивання людей.

У середині: Бюст короля Монтезуми.

На право: Руїни палати в Юкатані.

Внизу: Теперішня столиця Мехіко. Площа перед катедрою. На право Національна Палата.

Політичні перевороти у Греції

Грецький король, приневолений протидинастичним рухом в армії виїхати на неозначений час за кордон.

Венізелос, голосний грецький політик, що дав був почин протидинастичному рухови та тепер має великі труднощі в опануванні його.

На право: **Доля геніяльної дитини. Отто Бравн (1897—1918).**
Диви статтю Б. Лешкого ст. 41.

Найбільший у світі телеграфний уряд

— се головний телеграфний уряд у Берліні, що передає продовж 24 годин біля 150.000 депеш, послугуючися найновішими технічними улагодженнями. Одна з робіть уряду.

Найбільший у світі телеграфний уряд

Зліва: Уладження, що заступає чимало робучих сил. Порядкування телеграмів і механічне пересилання урядникови звязку з Лондоном і Ньюйорком. Зправа: Телефонне відбирання депеш призначених за кордон

Скок на лещетах

З зимових спортів у Німеччині

По льоду з ручним вітрилом

З життя українських студентів у Берліні

Харчовий комітет

Бюро Студентської Спілки

У кухні

Перший обід у харчівні 16-го грудня 1923

Група студентів і гостей

Святий Вечір

Будущий історик української революції буде, без сумніву, інакше оціняти її можливості й вигляди як галицький возний. У тій частині, що обговорюватиме державно-політичну дозрілість української демократії, він певно не підніме закиду, що буцім-то вона своєю відмовою іти в міністри гетьманщини занастала Україну. Що між Українцями, починаючи з 17 років життя, завсіди була тьма-тьменна жвавих кандидатів на міністрів усякого ресорту — се-ж не порушна історична догма, до відкриття якої не треба було споминів д. Саліковського. Натомість історія судитиме українську демократію головно за її політику до гетьманського перевороту і за осінь 1918-го року; за гетьманщину відповідатимуть інші. Який острій і не був би суд над сею останньою, то в одному треба погодитися всім: колиб гетьман, чи там ген. Гренер, приймив був список міністрів, складених українськими демократичними партіями, й колиб кабінет Шелухина почав урядувати 30-го квітня, то українська держава була-б не дочекала й літа, не то осіни 1918-го р.

Отто Бравн

БУЛО це під Болімовом, в лютім 1915. Поміж боєвими лініями лежали покоси трупів. Деяких що-тільки смерть скосила, інші лежать від кількох тижнів. Про похорони годі гадати. Бій іде. Трупи псуються, гайвороння клює їх, серед вояків витворюється небажаний настрій. Німці знають, що на тих покосах смерті лежить сорок найхоробріших єгрів і гренадірів.

Врешті одної темної лютневої ночі молодий старшина дістає приказ, взяти 8—10 вояків і похоронити тих сорок товаришів. Завдання не тільки немиле, але й важке. Їх треба вишукати зпоміж соток ворожих трупів. Треба зняти їм з шиї знаки, викопати ями і віддати їм останню товариську прислугу. Вояки-грабарі кленуть і бунтуються. Тоді їх молоденький старшина перший переступає дротяну переволоку. Піднесеним голосом рецитуює по грецьки відповідні місця з Іліади, ристься в горах трупів і вишукує своїх. Мовчки, і неначе з власної непримушеної волі, ідуть вояки за ним і сповняють приказ-обов'язок... Кажуть, що ніоден з німецьких героїв не мав такого достойного похорону.

Той молоденький вояк, це був Отто Бравн.

Ранком 29-го квітня 1918, під Марселькав в північно-східній Франції, французький гранат влучив у німецьку позицію. Між убитими Німцями був оден молодий і гарний, як грецький бог. Його обличчя пошанувала ворожа куля; воно було ненарушене, спокійне і мов задумане над важкими і вічними питаннями. Вірні вояки поклали його на мураву і присипали квітами. Опісля зложили на почесному цвинтарі у Швінголь.

Це був той самий Отто Бравн, — без сумніву оден з найкращих і найчудовіших, який знівечила остання буря-війна. Др. Кемпф каже (Post з 3-го мая 1918), що таким можна собі молодого Гетого уявити.

Переді мною 99 тисяча книжки: „Otto Braun, aus nachgelassenen Schriften eines Frühvollendeten“. Читаю її і з дива вийти не можу. Ця книжка

стає за цілу бібліотеку. Листи і записки девятилітнього хлопця дають таку силу переживань, таку буйність і всесторонність гадок, таку гармонію між формою і змістом, що це прямо не книжка а якийсь сфінкс людського духа. Поручаю її моїм землякам, які втратили віру в культуру, які гадають може, що наші „подлі часи“ не можуть зродити нічого великого й надзвичайного, які опускають руки з одчаю, підпорядковуючи силу духа невблаганій колісниці матеріяльних законів.

Отто Бравн прожив усього літ 20, з них чотирі на війні, як доброволець. Свідомий своєї геніяльності, кинув творчу працю і добровільно пішов туди, де рішалася доля його народу. Смерть не пошадила його. Технічний, матеріяльний продукт знівечив велику цінність духа. А все-ж таки Отто Бравн „смертю смерть поправ“. Духова спадщина передчасно дозрілого і передчасно померлого розходиться в сотках видань і кріпить національного духа його земляків.

„Моїм першим завданням було і на довго ще буде, других пізнати, — пише 12-літній Бравн, — моїм дальшим завданням буде, щоб мене інші пізнали.“ Це друге завдання стоїть тепер перед нами. Та пізнати Отта Бравна не легко. Отся стаття хай буде захоотою до того знайомства, саме-ж знайомство може збутися тільки на ґрунті його творів, поки-що отсих виімків, що їх дає нам книжка „Otto Braun“.

* * *

Отто Бравн, син звісної письменниці Лілі Бравн і д-ра Гайнріха Бравна, теперішнього пруського президента міністрів, уродився в Берліні 27-го червня 1897. Мати його, донька генерала Ганса фон Кречмана, походила з німецької аристократії; батько (швагер Віктора Адлера) — оден із провідників німецької соціальної демократії. Одинокий їх син Отто почував у своїх жилах кров Наполеона, а від дитини переймався ідеями й ідеалами соціалізму. Батько й мати виховували свого одинака незвичайно старанно й нечаливо. „Молодість моя була така пишна й повна, як мало котрого з людей, це завдячую вам“, — пише Отто до своїх родичів з поля 1915-го р. — „була вона за чиста, за добра, за м'яка занадто замкнена перед усім поганим, вільна від зустрічі з численними людьми“.

Початкову науку дістав Отто у Берліні і в 1907 поступив до „вільної шкільної громади“ в Вікерсдорфі. Звідси пише листи до своєї мами, котру любив як нікого більше в своїм короткім життю. В листі з 6-го лютого 1908 каже десятилітній хлопець: „Ох, кажу Тобі, тишуся так невисказано, так дуже-дуже, що не вмю Тобі описати як. І чому? Бо вперше чую, як у моїх жилах знімається і бурлить кров мого предка і як затискається мій кулак, щоби грянути на спину ворогів моїх... А тепер скажу Тобі: В... , цей пес, цей чорт, цей двацятькратний Вольтер в характері, це воплощення усіх інтриг, розказував і вигадував найгірші історії про П. і А.“. А в іншому листі каже, що на Великдень хоче дістати в дарунку: Китайські поезії; „Гіперіона“ Гельдерліна; „29-ий лютого“ Мілльнера

„24-го лютого“ Вернера; „Поетику“ й „Устрій Атен“ Аристотеля; поезії Теокрита; „Перські поезії“ Гафіса. Додаймо, що в короткім часі вивчився грецької мови і читав грецьких філософів в оригіналі, а зарисується перед нами в невиразних контурах портрет незвичайного десятилітнього хлопця.

У Вікерсдорфі не почував себе добре. Втікав, як колись молодий Шіллер. Не повелось. Добув року і поступив до одної з берлінських гімназій. Але й тут не мав що робити. Відомий педагог др. Петцольдт просив у міністерства трьохлітньої відпустки, щоби віддатися виключно вихованню цього надзвичайного хлопця, що вже тоді мав таке знання, яке приносило би честь любому доценту. „За двадцять літ моєї педагогічної діяльності, — писав др. Петцольдт — не стрінув я ніодного учня, котрого я міг би хоч приблизно порівняти з Оттом Бравном. Супроти величезного наукового матеріалу поводить він не як те зеркало, що приймає і в незмінній формі відбиває предмети, які дістаються до нього; ті студії не є середником для заспокоєння його вічно жадної пам'яті, ні, він їх асимілює, перетравлює, перетоплює, зв'язує самостійно. Скрізь являється перед нами здорове, сильне, змагання до упорядкованого світогляду. Реагуючи на велику силу вражінн він переходить не до оборони, а до атаки... Символика (цеї дитини) виростає до гігантських розмірів, котрі нагадують Мікельанджеля, або Данта.“ Тут Петцольдт наводить Бравнову „Ананке“ і каже, що в Німеччині нема такої вищої школи, де ця незвичайна дитина могла-б корисно вчитися й образуватися.

А все-ж таки міністерство не дало відпустки цьому педагогові і Отто Бравн не міг користуватися його проводом. Отто вчився дальше приватно. Його розвитком стали цікавитися ширші круги. В листах, в дневнику, в повістях, поезіях і всяких наукових працях висказує він думки не тільки оригінальні й цікаві, але часом такі влучні і глибокі, що тяжко зрозуміти, авідки вони в тій молодій голові взялися.

„Тобі чогось бракує, — пише 10-літній хлопець до свого приятеля. — Ти є, як на березу риба, котра чекає милосердної руки, щоби вкинула її у воду. Та вода, якої Тобі, на мою думку, бракує це — любов.“

Або: „Не маємо тепер ні права, ні часу бути містиками; потребуємо людей, котрі беруть життя у руки і мають досить сили, щоби щось нового утворити, бо що нове щось надходить, — те чую я. Висить воно у воздуху, як буря, і скоро, дуже скоро, загогочуть над світом громи. Вже з'являються далеко на виднокрузі блискавки вже і грім не раз потряс воздуху, але велика, дика, смілива буря, котра увільнить нас від нікчемного й малого, ще не була, вона що лиш незабаром настане.“ (Це писане 1909-го року.)

Або: „Приходжу тепер до філософії часу і саме знайшов я щось божевільно цікавого — Аверроїстів і Зігера з Брабанту. Це люде з подвійною правдою, котру я однак тільки викрутом уважаю, бо бракує їм відваги сказати, що Біблія — брехня. Отже Зігер з Брабанту (його похибно вважають томістом), це провідник аверроїзму на париському університеті. Басумкер видав твір „Імпоссібілія“, котрий він уважає

полемікою невідомого автора з Зігером. Але Мандоннет гадає, що цей твір — це праця Зігера, приналежна до так званих „Софізмата“. Я моїм чуттям по стороні Басумкера, але скажу собі прислати з королівської бібліотеки цілу літературу.“

Або знов: „Маєш блискучі, дійсно дуже добрі гадки, але, даруй за слово, вбираєш їх часто в дуже оздобну і неясну форму. Застановися раз докладно над тим, чи не зневолюєш Ти себе підбирати форми, котрі дійсно не походять з нутра (wahrhaft aus dem Innern). Тільки форма, котра дійсно з нутра походить, може гадку в достойнім виді другим передати (vor die anderen bringen).“

Або: „Приймаєш мабуть як аксіом, що ми „чудесні діти“ (Wunderkinder). Це рішучо не так. „Вундеркіндер“ — це плеканці неприродних теплярень. Вони скоро бувають, та ще скорше відцвітають і йдуть у забуття, і найчастіше — добре що йдуть. „Вундеркіндер“ майже звичайно в середині гнилі й пусті, тільки зверху помальовані, гарно. Хочу, дійсно хочу жити як Александер, коротко але життям великим глибоким, повним боротьби і слави, повним хісна для людей, а не довго та незамітно. Слухай лиш свого даймоніона!“

Та мабуть досить і тих цитатів. Подорожі (між іншими з мамою на Генеріфу) ще більше розбуджують думку й уяву хлопчини. Він помічає, відчуває й аналізує красу природи й мистецьких творів. Рівно цікаво говорить про Ван Гога як про Рембранда, про грецьку архітектуру як про барок, цікавиться філософією і соціологією, поезією й економією. Та з кожним роком помічається у ньому ріст національної свідомости, з кожним роком держава набірає для нього більшого значіння.

„Думаю, ні, я знаю, що кожда культура була національною і що нація, народ, через те, що боролася, щоби утриматися, була подвижником культури (Träger der Kultur). І тому, на мою гадку, в загально людськїм інтересі безуслівно необхідно, щоби поодинокі народи вели дійсно егоїстичну політику, що також мусіли би робити й соціальні демократи, коли би вони керму взяли в руки.“ І чимраз більше турбується Отто Бравн долею німецької держави. Студіює питання земельне, робітниче, питання мешкань, харчів, клясової боротьби і т. д. Перед ним зарисовується велика небезпека — війна. Каже, що не бачить в Европі чоловіка, котрий міг би її унеможливити. Є тільки одна жінка, що здержує її — тривога (die Angst). Виразно каже, що на випадок війни Англія буде старатися блокадою побідити Німців; прочуває, що союзники Німеччини не представляють великої вартости, що краще було-б не числити на них, а на свої сили. З тої журби і з того почуття родиться плян великої праці „Держава“, котрій Отто Бравн посвятив чимало часу, відсуваючи на бік свої літературні твори.

З вибухом війни зголосився до війська як доброволець. Мав що лише 16 літ, був нерозвятий і слабкий фізично; нерадо прийняли його. І нерадо вітали його тут. Старщини дивилися лихим оком на сина Лілі і Гайнріха Бравнів. Але здалеку й непомітно опікувався ним Макензен, колишній ад'ютант Оттового діда. Отта тримали в заплілю. Він рвався в бій. Пішов.

Був тяжко ранений, лежав у шпиталі у Львові. Перебував важку операцію. Та ще більш діявмо ніж туоу фізичну рану відчув смерть своєї дорогої мами. Як видужанець був приділений до військового відділу в міністерстві заграничних справ. Не загрів довго місця. Просився на фронт. Пішов. І тут, як колись учителів у школі, дивував старих вояків своєю відвагою і своїм стратегічним хистом. — Його нема що вчити, — казало вони, — він найтяжче завдання сповнить краще інших. Вояки пропадали за ним.

Хто зна, що чекало того незвичайного хлопця? Та французький гранат знівечив цей дивоцвіт. „Життя ніколи як слід не зрозуміє смерті“, — сказав десь Отто Бравн. Так і ми мабуть ніколи не зрозуміємо, який злочин поповнила смерть, нівечучи передчасно це незвичайне життя.

Б. Ленкуй

Музична культура

МУЗИКА. Місячник музичної культури. Видає Музичне Т-во ім. Леонтовича. Ч. 1—5. Квітень — літо. Київ 1923.

ПЕРЕД нами 4 невеликі зшитки місячника „Музичного Товариства ім. Леонтовича“, що повстало ще в 1910-ім році, але через відомі місцеві причини, а зокрема через брак коштів, щойно в 1922-ім році почало живіщу діяльність.

„Музика“ поставила собі завданням, „внести ясність в сучасну ідеологічну плутанину артистичного життя, накреслити принципи й шляхи в сфері науково-теоретичного студювання, утворити в товщі мас нову естраду музичну, лабораторію нову, піднести музичний рівень нашого громадянства, виховати у нього смак і почуття музичної краси, виплекати свідомо-критичне відношення до творів музики“, а разом з цим рішуче боротися з „тим безпросвітним дилетантизмом, що міцними путами сковує поступ мистецтва“ і „з несерйозним аматорством та хатнім патріотизмом“.

Оскільки „Музика“ виконає своє доволі широке завдання, покаже найближча будучина. Одначе вже з дотеперішніх чисел (дальші не вишли мабуть знов таки через хронічний „брак коштів“) видно, що редакція старається дати цікавий оригінальний матеріал, а зокрема докладно інформувати музикального читача про музичне й мистецьке життя та про нові видання з обсягу української музики.

Перше число присвячене, як і можна було сподіватися, оцінці творчости пок. Миколи Леонтовича (статті О. Чапківського й П. Козицького), дальші числа дають найбільше матеріалу про другого визначного покійника Кирила Стеценка (статті П. Козицького і Мих. Грінченка). Можна сподіватися, що в найближчому часі редакція таку-ж увагу присвятить і третьому українському музиці, якого теж не стало в живих, Степовому, і тим способом дасть нам оцінку творчости й діяльності трьох найвизначніших на Великій Україні, після Лисенка, композиторів. Про „сучасну українську музику“ інформує зрештою стаття д. М. Грінченка, автора першої більшої „Історії української музики“ (Київ 1922).

Із інших статей слід звернути увагу на більшу джерельну працю відомого українського етнографа К. Квітки¹: „Ритмічні паралелі в піснях словянських народів. Ритмічна форма АВВА в будованні строфи“.

Що статті Б. Манжоса „Марксизм і музика“ не продовжено, залишиться без втрати для читачів „Музики“, одначе жалко й дивно, чому й досі не поміщено кінця нариса Чапківського про Миколу Леонтовича. Було-б також дуже бажано, колиб „Музика“ побіч численних московських „Новин музичної літератури“ містила й новини української музики, якими „закордон“ незвичайно цікавиться. **З. К.**

ЗРУЙНОВАННЯ могили Миколи Лисенка. Як повідомляє д. Ол. Чапківський в листі до редакції журналу „Музика“ (ч. 3—5), революція „докотилася і до мерців“ і знищила геть могилу М. В. Лисенка. Над могилою великого композитора порожнє місце, вкрите будьяками й коли зараз не поставити відповідного пам'ятника, то незабаром ніхто й не знатиме, де похований батько української музики.

Музичне Товариство ім. Леонтовича оголосило заклик до зібрання пожертв на збудовання надмогильного пам'ятника і просить слати їх на адресу Т-ва (Київ, В.-Підвальна 15).

При цій нагоді потреба завважити, що така сама доля стрінула й інші могили українських діячів, похованих на Байковому цвинтарі у Києві. Київське громадянство повинно зайнятися цією справою, бо це справді справа нашої національної чести. **З. К.**

Бібліотека Хв. К. Вовка

ЯК знаємо, по покійному українському антропологові, проф. Хв. К. Вовкові, полишилася доволі велика фахова бібліотека із обсягу антропології, етнографії, преісторії, історії культури, мистецтва і т. д. Цю бібліотеку проф. Вовк записав у свого завіщанню тій науковій установі, яка заснується на території України для наукових дослідів з поля антропології й етнології. Туди-ж призначив небіжчик і весь свій науковий апарат та фахові збірки великої вартости. З великим трудом удалося учневі Вовка д. Алешові, у березні 1921-го року, перевезти все це наукове майно на Україну, але знов не було змоги примістити його де-не-будь. Книжки довший час лежали без ужитку в ящиках і щойно коли Українська Академія Наук одержала будинок ч. 14 на б. Шевченка, ящики розбито й книжки приміщено в призначених для Кабінету Антропології та Етнології ім. Хв. Вовка кімнатах. Як знаємо із звітлення Академії, бібліотека Хв. Вовка має до 4000 фахових книжок і стоїть під управою Вовкового учня д. Є. О. Дзбановського. **З. К.**

¹ Автора цінних збірок: Народні мелодії. З голосу Лесі України (Київ 1917); Українські Народні Мелодії (Етнографічний Збірник Укр. Наук. Тов. у Києві. Видавництво „Слово“ 1922) і М. Лисенко, як збірач народних пісень (Повідомлення музично-етнографічного кабінету Української Академії Наук, I. Київ 1923), про які поговорю при другій нагоді.

Культурне життя Радянської України в 1923-ім р.

ВЕСНА І ЛІТО

(Кінець)

ПЕРЕХОДЯЧИ до короткого з'ясування літературного руху на Україні, до вказання головних його течій та їх ідеології, треба зразу зазначити, що провідну роль у йому починають чим раз більше і більше перебірати молоді ліві елементи. Отже тепер загальний літературний фронт представляється приблизно так: На крайньому лівому крилі стоять т. зв. панфутуристи в свою деструктивно-конструктивною ідеологією, до центра тягнуть групи „Гарт“ та „Плуг“, центральною групою є також т. зв. київська група неокласиків, а на крайньому правому стоять незорганізовано представники старшої літературної школи, як Кримський, Старицька, Черняхівська, подекуди Васильченко й ин.

Далі треба зазначити, що Харків, який є центром України, зачинає чим раз більше набирати значіння як важного культурного огнища, чим робить сильну конкуренцію Києву, а з неовже завдяки „Гартіві“ та „Плугіві“, яких діяльність тісно звязана з харківським ґрунтом. Та наперед ближче про літературне життя Києва. Загально київський літературний фронт дуже розбитий, бо проти себе стоять дві крайні течії: до божевілья оригінальні панфутуристи та стара школа. Гурт київських панфутуристів, які обіли щоденник „Більшовик“, поповнився Яковом Савченком, який після довгого хитання, побувши в „Гарті“, прихилився до неокласиків, опинився кінець рінцем у панфутуристів, вилаявши перед тим останніми словами й одних і других¹. Розуміється, що в їх гурті далі панфутурист Михайл Семенко та Гео Шкурупій. Група ся, хоч заявляє, що вона не тільки деструує, але й конструує, в дійсности веде тільки дезорганізаційну працю. Центральною течією київського ґрунту є т. зв. неокласики (Зеров, Рильський, Филипович, Якубський). Ся група осталася і надалі найбільше живучою, оздоровляючою київське духове життя, групою. І на її плечах лежить ціла вага літературної праці Києва, бо вони головню працюють по київських видавництвах. Одначе й ся група, особливо поет Рильський, сильно зачинає хилитися на ліво, як перехилився туди Тичина, Мик. Терещенко, а давніше В. Поліщук. Недавно мали вони свою літературну гуртукі в поміщенню Академії Наук, на якій виступав і М. Рильський, зачитавши свою нову поему „Чумаки“.

Територіально з Київом звязаний і новостворений „Блок лівих майстрів у мистецтві“, в склад бюра якого ввійшли Марко Терещенко, Лесь Курбас, Луїни (російс. режисер), музики Вериківський та Буцький.

Більш одноцільним являється харківський літературний фронт. Обі харківські групи, „Гарт“ та „Плуг“ не обмежились одначе тільки Харковом, а поосновували свої філії по цілій Україні від Харкова по Кам'янець Подільський. Спілка пролетарських письменників „Гарт“ існує від січня с. р. Головою спілки є В. Еллан (Блакитний), секретарем М. Хвильовий. Сюди зачисляються: В. Коряк, Сосюра, Косинка, Мик. Терещенко, Йогансен, надвортний поет В. Поліщук, що написав недавно роман „Григорій Скворода“, І. Кулик, Коляда й ин. До них ідеологічно клониться і П. Тичина, який одначе став останніми часами нещипавим. Він тепер на роздоріжжю і се певно несприятливо відбивається на його творчости. Поширює „Гарт“ свою діяльність на робітничі верстви, освоюючи по містах свої філії. Засновано теж кооперативне видавництво „Гарт“, яке видало вже мініяюрними книжечками деякі з творів усіх майже своїх письменників. Друкує між иншим В. Коряка „Історію українського письменства“. Групується вони головню коло харківських „Вістей“.

Спілка селянських письменників „Плуг“ існує з березня 1922 р. До бюра спілки входять С. Пилипенко як голова, та А. Панів як секретар. Згуртували вони коло себе біля 30-ти письменників Харкова, головню селянського походження, між ними: Сенченко, Вразливий, Божко, Копиленко, Голота, Шевченко. Група дуже діяльна й рухлива. Має філії в Валках, Полтаві, Лубнах, Елисаветграді, Винниці, Катеринославі, Кам'янці Подільським. Сама харківська спілка улаштувала досі коло 80-ти вечірок. Поміщують свої

твори головню в харківській „Селянській Правді“ а по змозі видають і окремо. Гуртуються коло харківського „Селянського Будинку“.

Обі ці групи ведуть досить дружно свою роботу і вони в значній мірі причинилися до оживлення провінції, так що і там зачалася деяка літературна праця. В Харкові працюють теж далі проф. Плевако, що обіймив катедру, небіжчика Сумцова, Гнат Хоткевич, Сулима та ин.

На провінції більшу працю помітно в Полтаві, де почалася видавнича діяльність як „Плужан“ так і т. зв. „Молодого Робітника“. В Катеринославі працює критик проф. Петро Єфремов, що виготовляє студію про Л. Українку; тамже живе проф. Яворницький, що видає нові етнографічні матеріали. Є тут теж зорганізована молодь „Плуга“, між ними Тарасенко, Дроцик і ин. В Кам'янці Подільським є філії „Гарта“ і „Плуга“. Працюють поет Дніпровський, М. Драй, Хмара, Балицький, Черниця. Доходять теж вістки про Валки, Винницю й інші міста.

Ще про театри. Найбільшим у Києві є надалі Державний Український Театр ім. Т. Шевченка, що стоїть тепер під проводом Лесь Курбаса. Театр сей, подібно як колись театр „Української Бесіди“ в Галичині, мандрує тепер по цілій Україні, бо київська українська суспільність не може його удержати. Є теж у Києві театр ім. Михайличенка під керовництвом Марка Терещенка, що має свою театральну майстерню. Т. зв. Етнографічний Театр ім. Занковецької (був. Садовського) припинив свою діяльність. В Харкові є тепер: Державний Український Театр ім. І. Франка під керуванням Гн. Юри, що суперничає за першенство в театральнім мистецтві з Лесем Курбасом. Оце недавно обіздив він цілий Донбас, і то з великим успіхом. Є теж у Харкові Драматична Студія ім. Л. Українки. По провінції, по містах та селах, є сила-силенна драматичних любительських гуртків, або і слабі професіональні трупи.

Теж хорів є багато на Україні, бо Українець любить не тільки слухати співу, а й сам співати. У Києві й надалі найкращим хором є Державна Українська Мандрівна Капела під орудою Городовенка, що їздила недавно на всеосязну сільсько-господарську виставку до Москви, де прийнято її по старому звичаю, як „малоросійській хор“. Взагалі сама Москва мало що змінила свої погляди і своє відношення за час революції до інших національностей. Недавно улаштувала ся капела концерт, в якого програму ввійшли виключно галицькі композитори. Задля браку матеріалів не можна було показати що найкращого, а треба було брати се, що було під руками... Є теж в Києві і далі капела Давидовського, що недавно дала свій 1012-ий концерт; хор Дурдуковського, Вериківського, Козицького, шкільні хори і т. д. В Харкові є Державний Український Хор ім. Леонтовича та вокальний квартал під орудою Гната Хаткевича, що 28-го жовтня улаштував був вечір І. Франка. Ціле музичне життя України старається згуртувати Музичне Товариство ім. Леонтовича у Києві, якому влада передала будинок був. Музичного Інституту ім. М. Лисенка.

*

З нашого огляду виходить, що хоч видавничий рух за останнього півроку на Україні зменшився, за те поширився рух літературний. Суспільство зачинає ворухитися, будиться з кільккалітного духового летарґу. Як не мало зробилося за сей період, то все-таки чимраз більше опановує усіх почування і певність, що кошмар минулого вже пройшов і то безповоротно; що йдеться не до гіршого, а до кращого. Запорукою сього є зріст національної свідомости, напору якого не видержала тверда і неуступчива рука комуністичної партії. Вона мусила змінити тактику супроти нашого національного руху, переходячи в т. зв. українзаторську фазу.

Так! Тепер у нас усе йде під лозунгом „українізації“; не раз в лапках не раз і без них. А якої українзації більш буде, залежитиме в першій мірі від нас самих.

Л. Волох

¹ До них пристав теж проф. Підгасцький, хоч він ще й кокетує неокласиків.

Цензурні справи на Україні

„Бібліологічні Вісти“ (ч. 3) приносить деякі нові дані про діяльність „Управління Друку в Києві“, під яким іменем скривається відома з давніх часів цензура.

Перше всього слід зазначити ряд наказів кийського Губвиконкому: 1) про порядок отримання дозволу на друкування творів (№ 468, 27. XI. 1922); 2) про торгівлю творами друку (№ 70, 10. III. 1923); 3) про урегулювання книжкової торгівлі (№ 85, 22. III. 1923); 4) про порядок видання підручників (постанова Раднаркма 10. VII. 1922); 5) про порядок одкриття підприємств друку (№ 197, 8. VIII. 1923); 6) про представлення відомостей про всі шкло-графічні апарати (№ 211, 29. VIII. 1923).

В „Управління Друку“ в Києві за час від 20-го листопада до 1-го жовтня 1923 на попередній розгляд постуило 493 рукописи, не рахуючи дрібних видань, листівок, відозв і т. и. За цей-же час видано дозволів на відкриття видавництв — 7, періодичних видань — 24 і книгарень — 48.

Із Народи Наркомосів ССРР з приводу видавничої справи довідуємося, що вже готовий проєкт декрету про авторське право та йде на затвердження Раднаркму ССРР. Новий декрет регулює авторське право для всіх республік, таї загалом на нараді ухвалено ряд „уніфікаційних“ постанов, між иншим, щоб у всіх республіках був один порядок дозволів на друк підручників та щоб підручники заборонені в одній республіці не дозволялися до видання в другій.

В № 1—2 „Бюлетеня“ Укрглавпрофосу надруковано „Список установ, що знаходяться при Главпрофосі і користуються правом безмитного одержання з закордону літератури й наукових приладів згідно з постановою РНКУСРР. з 11. IX. 1922 (зб. розпор та узак. Уряду, № 39, 1922):

Київ: 1) Всеукраїнська Академія Наук, 2) Інститут Книгознавства, 3) Художній Музей (б. Ханенка), 4) Всенародня Бібліотека України, 5) Астрономічна Обсерваторія.

Харків: 6) Центральна Наукова Бібліотека, 7) Українська Книжкова Палата, 8) Астрономічна Обсерваторія, 9) Інститут Праці.

Одеса: 10) Наукова Бібліотека Вищої Школи, 11) Астрономічна Обсерваторія Миколаїв, 12) Астрономічна Обсерваторія Херсон, 13) Історичний Музей.

Крім того цим правом ще користуються Науководослідчі Катедри в Харкові (37 катедр), Києві (21), Одесі (20), Катеринославі (8), Ніжині (1) і Кам'янці Под. (1).

Харківська Губполітосвіта в згоді з Центруправлінням у справах друку приступила до очищення бібліотек від застарілої літератури. Таку-ж роботу провадить і Київське Управління Друку по книгарнях і бібліотеках Києва.

З. К.

Відомости з Волині

З початком революції з 1917-го та 1918-го рр. наше громадянство на Волині стало було прокидатись від вічного і летаргічного сну та проявляти признаки життя і пізнавати само себе. Почали утворюватись українські громадські установи, громади, стоваришення, Просвіти і т. д., але без великих успіхів. Що правда, до де якої міри інтензивности цієї праці перешкоджали безконечні перевороти, однак і нині, коли Волинь перебуває хоч під чужою їй владою, та всетаки у спокійніших обставинах, не видно щоб місцеві українські діячі ревню бралися до своїх обов'язків на культурно-освітній ниві. Правда, в деяких місцевостях Волині і існують українські громадські установи, не тільки Просвіти, навіть і дитячі притулки, але праця іде мляво, невміло і не може гарно свідчити про життя в сім краю. Ось у Луцьку з 1918-го р. існує „Просвіта“, яку заложили старшини з часів Гетьманщини. Поки були старі члені-ініціатори, то „Просвіта“ розвивалась з великою енергією, коли-ж старі члені-ініціатори були змушені роз'їхатися, а „Просвіту“ перебравли Лучане, то праця мало-помалу стала йти до упадку. Останніми часами не було майже ні одного виголошеного поважного відчиту, реферату, чи якогось видання і т. д., а „Просвіту“ обернули в залю безкінцевих танців, яким не місце є в культурно-освітній установі. В прошлому році луцька „Просвіта“ задумала відкрити притулок для українських дітей і навіть довгий час стояв пустою цер-

ковний будинок, і нарешті дочекався того, що його використали Поляки і помістили свій притулок, де тепер і наші українські діти помішені і з них звичайно виховуються яничари... Наведені мною факти є тільки мізерною частинкою, а їх є безліч!... До характеристики деяких членів „Просвіти“: Коли де-хто з членів дістане якусь посаду при польській установі, то годі його уже побачити в „Просвіті“, а покажеться лише тоді, як його вишвернуть з посади.

Взагалі великий брак у нашого громадянства цивільної відваги, самопожертви, самопосвяти, громадської карності та гордості Українця.

У Луцьку на Волині, 26. XII. 1923.

Іван Волошин

Наш фейлетон

Поданий даліше в перекладі образок „Тростина“ — це виривок із третьої книги твору Alfred de Vigny — *Servitude et Grandeur militaire* (Військова служба і велич), чи радше частина одного зі складових його оповідань п. з. *La Vie et la Mort du Capitaine Renaud ou La canne de Jone* (Життя і смерть капітана Рено або Тростинова паличка), а саме з VIII-ої глави (*Le Corps de Garde russe* — Корпус російської гвардії), задержуючи характеристичних наголовок цілости. Як доповнення сього образка згодом подамо другий уривок, а саме з IX-ої глави (*La Bille* — Кулька) під окремим заголовком „Смерть капітана Рено“.

Сі переклади подаємо не тільки тому, що де Віні (1797—1863) один із класичних письменників Франції і що сей його твір має високу літературну стійкість. В часі, коли у нас щораз частіше появляються твори на воєнні і вояцькі теми; коли у нас витворюється, насаджується і пропагується культ воєнних діл і вояцької слави на підкладі недавно минулих подій, — треба звернути увагу, як пропагаторам нового напрямку так і громадянству, як авторам так і читачам нашої найновішої літературної продукції, на сей незрівняний зразок дійсної величї військової служби — незрівняний своїми моральними достоїнствами — зразок дійсного героїства, правдивого саможертвування, лицарсько-релігійної покори і хрустального ідеалізму. Бо де нема основ під таку атмосферу, там не може бути ні справжніх героїських учинків, ні благородного культу воєнних діл, ні — вінци — корисної літератури. Тому побажати-б, щоб ціла книжка Альфреда де Віні знайшла у нас перекладника і — видавця.

День за днем по світу

(1.—15. січня 1924)

1. Мільран, приймаючи дипломатичний корпус, говорив про схід „зорі поєднання“. — Обмеження виймового стану в Німеччині.
2. Відкриття Національних Зборів у Греції для порішення дальшого устрою.
3. Поворот Венізелоса у Грецію й утворення ним нового уряду.
4. Баварія домагається зміни імперської конституції у федеративнім напрямі.
5. Польський уряд одержує від сойму надзвичайні повновласти.
6. Частинні вибори до французького сенату. Партійний уклад без зміни.
8. Перше засідання нового парламенту в Англії. — Макдоналд на вічу в Алберт Гол розвиває основи політики трудової партії.
9. У Шпассрі убито 5 провідників сепаратистичного руху.
10. Обнова військового контролю союзників у Німеччині. — Нові величаві знахідки у гробі фараона Тутанхамена.
- 10—12. Чергова конференція Малої Антанти в Београді. — Трактат між Югославією й Італією у справі Фіуме.
11. Французька і бельгійська відповіді на німецьку ноту з 24. XI у справі окупованих просторів.
12. Зменшення окупаційної армії над Реном.
13. Громадські вибори у Саксонії; упадок соціалізму.
14. Початок праць міжнародного комітету Репараційної Комісії над провіренням платоспособности Німеччини.
15. Святочне відкриття королем англійського парламенту. — Землетрус у Японії.

Тростина

Написав Альфред де Віні

БУЛО се в 1814-ім. Був початок року і кінець сеї сумної війни, де наша нещасна армія боронила імперії й імператора, і де Франція дивилась на боротьбу зі зневірою. Соасон саме здався прусакові Бюлову. Сілезійська і північна армії получилися були там. Макдоналд вийшов з Троя і покинув басен Йони, щоби при помочи своїх 30 тисяч людей поставити свою оборонну лінію межі Ножан і Монтеро.

Ми мали наступати на Ренс, що його імператор хотів добути назад. Пора була непривітна і дощ не уставав. День передтим ми стратили одного вищого офіцера, котрий провадив полонених. Росіяне заскочили і убили його попередньої ночі, і вони визволили своїх товаришів. Наш полковник, оден — як кажуть — із запек, хотів відплатитися. Ми були коло Еперне й обходили околичні височини. Надходив вечір, і ми виспочивавшись цілий день, переходили саме коло веж білого замку Бурсо, як полковник покликав мене. Він повів мене на бік — тимчасом ставлено кріси в кізлі — і сказав мені своїм старим захриплим голосом:

„Бачите там на горі стодолу, на сім горбі з острим шпилем, де похожає сей драбуга російський вартовий з своєю мітрою?“ „Так — сказав я — бачу дуже добре гренадира й стодолу.“ „Ну гаразд, ви, що зі старої гвардії, мусите знати, що саме той пункт Росіяне взяли передучора; і в сім моменті імператор ним найбільше займається. Він сказав мені, що се ключ до Ренсу, і воно дуже можливо. В кождім разі зараз заграємо Воронцову. В одинацять годин вечера возьмете 2 сотні ваших заяців, наскочите на гвардію, уміщену в тій стодолі. Та щоби не викликати альярму, ви знесете їх штиками.“

Він понюхав табаки і мене почастував; і стрясав по трохи останки, як ось саме я роблю, він говорив мені, а за кождим словом вітер уносив зернята:

„Ви розумієте, звичайно, що я буду ось там, за вами, з мою кольонною. Не стратите більше шістдесят чоловіка, матимете ті шість армат, що он там уставлені... Ви обернете їх в бік Ренсу... В одинацять годин... Одинацять з половиною становище буде наше. І поспимо до трьох годин, щоб трохи відпочити по малій пригоді в Краоні, що не була, як кажуть, порохнява.“

„Гаразд“ — сказав я й пішов з моїм другим поручником приготувати дещо нашій вечерниці. Найважніше було, як бачите не робити гуку. Я зробив перегляд крісів і велів викрутити набі з усіх тих, що були наладовані. Потім я прохочався якийсь час з моїми сержантами, чекаючи хвили. У пів десятої казав я їм одягнути на убрання плащі і кріси сховати під плащами бо щоб і не робити, як бачите сьогодні вечір, штик все видно, та хоч було цілком инакше темно як тепер, я не довіряв. Я обсервував маленькі стежки, обмежені корчами, що провадили до російської гвардії; туди казав я йти найвідважнішим очайдухам, яких я колинебудь мав під собою. Ось там в рядах є ще два, що

були там і добре тямлять. Вони добре знали Росіян і уміли братися до них. Вартові, котрих ми стрінули ідучи в гору, зникли без голосу, як очерет коли згинаєш його рукою до землі. Сей що стояв коло оружя, вимагав більше заходу. Він стояв нерухомо, кріс при нозі, а борода на крісі; сіромаха хитався як чоловік, що засипляє з утоми і ось-ось впаде.

Оден з моїх гренадирів обняв його і душив що сили, а два інші заколовши його кинули в корчі. Я надходив помалу і не міг здержати, признаюся, деякого зворушення, якого я ніколи не зазнавав в інших битвах. Се був сором нападати на сплячих людей. Я бачив їх закутаних у плащі, освічених пригашеним ліхтарем, і серце мені сильно забилося. Одначе нараз, в хвилі чину, я побоявся чи се не слабість, як буває у трусів, я злякався що такі раз почув страх, і, взявши шаблю зпід рамени, увійшов перший як стій, даючи примір моїм гренадирам. Я дав їм знак, а вони зрозуміли його. Вони кинулися вперед на оружя, потім на людей неначе вовки на череду. Ох! Се була глуха і страшна різня. Штик пронизував, приклад убивав, коліно задавлювало, рука душила. Кождий ледве виданий крик погасав під ногами наших вояків і ні одна голова не підвелася, не одержавши смертельного удару. При вході насліпо замахнув я поперед себе страшний удар у щось чорне і пробив його наскрізь. Старий офіцер, високий і сильний, з головою покритою білим волоссям, підвівся неначе привид, і побачивши що я зробив, крикнув страшно й ударив мене нагально шаблею по лиці і в сій хвилі під штиками упав мертвий. Приголомшений ударом між очі, я упав побіч нього і почув під собою конаючий, ніжний голос дитини: „Тату“...

Тоді я зрозумів моє діло і дивився на нього з глибоким зворушенням. Я увидів одного з тих 14-літніх офіцерів, так многих у російських арміях, що тоді наступили на нас. Його довге кучеряве волосся спадало йому на груди, таке біляве, таке мягоньке як у жінки, і його голова похилилася неначе він вдруге заснув. Його рожеві уста, розкриті як у малої дитини, неначе мали ще сліди молока кормильниці; краса його великих синіх полу-відкритих очей була чиста, жіноча і м'ягка. Я взяв його на руки і його личко упало на моє закровавлене лице, неначе-б він мав сховати свою головку на шиї матери, щоби себе загірті; він тулився, здавалося, до моїх грудей, щоб утекти від своїх убивців. Дитяча ніжність довірря і спокій солодкого сну спочивали на його мертвм лиці. І він немов говорив мені: „Спім спокійно.“

„Чи-ж се був ворог?“ — сказав я. Все те що Господь вложив батьківського в серце кожного чоловіка зворушилося і задрожало у мені; я тулив його до моєї груди, і тоді почув, що притискав до себе рукоятю моєї шаблі, якою пробив серце сьому сонному ангелови. Я хотів схилити голову на його голову, та моя кров покрила його великими плямами; я відчув рану на моїм чолі і пригадав собі, що її завдав мені його батько. Я соромливо поглянув у бік і побачив тільки купу трупів. Мої гренадири тягли їх за ноги і кидали на двір, забираючи лише набі. В сій хвилі увій-

шов полковник, а за ним його кольонна; я почув її ступання й оружя.

„Славно, мій коханий, — сказав він, — ви легонько знесли се. Та ви ранені?“

„Дивіть, — сказав я, — яка різниця межі мною й убийником?“

„Е, до чорта, чого хочете мій дорогий, се наш хліб.“

„Се правда,“ — відповів я, і встав, щоб назад обняти команду. Хлопець упав між поли свого плаща, котрим я його обвинув, і його ручка, украшена великими перстнями, випустила тростинову паличку; вона впала мені на руку, неначе він дав мені її. Я її взяв; я порішив не мати жадного иншого оружя, хочби які мене чекали небезпеки, і мені не стало відваги виймати з його грудей мою убийчу шаблю.

Я поспішно покинув сю яму, повну запаху крові, і знайшовшися на дворі, я насилу обтер моє червоне і мокре чоло. Мої гренадири були у своїх рядах; кождий байдужно обтирав свій штик об траву і поправляв кремінь у курку. Мій старший сержант, разом з квартировим, ходив перед рядами, держав список в руці і читаючи при світлі кусника свічки, насадженої в дуло кріса наче в ліхтар, спокійно переводив збірку. Я сперся на дереві і старший хирург прийшов перевязати мені чоло. Густий березневий дощ падав на мою голову і мені стало краще. Нехотючи, я тяжко зігхнув:

„Маю досить сеї війни“ — сказав я до хирурга.

„І я також“ — сказав знайомий мені суворий голос.

Я підняв перевязку з моїх брів і побачив — не Наполеона-імператора, тільки Бонапарта-вояка. Він стояв переді мною, самітний, сумний, піший, його чоботи застрягли в болоті, його одяг був подертий, з його капелюха спливав дощ: він почував, що прийшли його останні дні, і оглядав своїх останніх вояків наоколо себе.

Він придивлявся мені з увагою.

„Я тебе, дядьку, десь видів?“ — сказав він.

По сім я відчув, що він говорив мені тільки банальну фразу; я знав, що з лиця я виглядав старшим ніж був роками, і що утома, вуси і рани мене доволі змінляли.

„Я бачив вас усюди, сам небачений,“ — відповів я.

„Хочеш іменування?“

Я сказав: „Се вже трохи пізно.“

Він мовчки заложив руки, а потім:

„Правду кажеш, іди, за 3 дні ти і я будемо вільні від служби.“

Він відвернувся від мене і сів на коня, що стояв побіч. В сій хвилі наша передня кольонна наступила, і на нас падали стрільна. Один гранат упав перед моєю сотнею і кілька людей в першій хвилі кинулися взад, чого соромилися. Бонапарт виїхав сам наперед на стрільно, що горіло і димилося перед його конем, і дав йому нюхати сей дим. Все замовкло і стояло непорушно: гранат вибух і не досяг нікого. Гренадири відчували страшну лекцію, яку він їм давав; я відчув в тім дещо більше, щось неначе розпуку. Франція його покидала, і він на одну хвилину сумнівався у своїх ветеранах. Мені здавалося, що така доля занадто платила

за мене, а його занадто карала за провини. Я підвівся насилу і, підходячи до нього, я взяв і стиснув йому руку, яку він простягнув до декого з нас. Він цілком не пізнав мене, одначе се було для мене тихе помирення поміж найнезначнішою і найславішою людиною нашого віку.

Ударено до атаки і вранці ми відбили Ренс. Одначе кілька днів пізніше інші взяли Париж.

З французького переклала М. Т.

З тихих драм великого міста

1. Смітник

Літом Сагара. Копоти, порохи, пилюга. Вітер пісок розносить. Ні сонця, ані неба не видно.

В осени Тундра. Тирхаві корчі. Миршава хопта, де-не-де недоцвиле зілля, без краски і без ароми.

Все те окутане імлою і облите потоками дощу. Фабричні комини димом плюють, або жбурляють його туди як шматки подраної одежі.

Зимою, щось таке погане, що навіть порівняння годі дібрати.

Великоміський смітник....

Туди вивозять те, чого вже навіть в місті нікому не треба!

Тисячі возів, як якась довга, гидка каравана, прямують туди. Сміття іде.

Коні з похнюпленими головами, візники кленуть, перехожі затулюють носи і стримують віддих.... Смітник.

Міліони мешканців навіть не чули про нього.

Перебігаючи асфальтовані вулиці з блискучими ліхтарнями, що в ночі нагадують довжезні шнурки перел на шиї велитньої столиці, минаючи пишні вистави і гарно різблені портали палат, не догадуються навіть, що десь там, не дуже то й далеко, є таке місце, куди й бездомні собаки не забігають радо.

Контраст. Весь світ самі контрасти....

Так минали літа.

А нині, ця Сагара, Тундра, це лихий зна що, рухається, оживає, кишить.

Як падло, в яким розмножилися черви.

Сотки жінок, старців, дітий риються там з ранку до ночі. В кого в руці дрючок, в кого шматок залізного лома, — шукають.

В бідніших через плече торба, в більш вибагливих портфель, з яким колись ходили до бюро, до редакції, до каси.

Туди знайдене кладуть. Скоро, нервово, трівожно, ніби бояться, щоби хто не відібрав.

Ганчірки, кістки, черепа, шматок заліза, заржавілий гузик, без головки спинка. Часом попадеться навіть старий гріш. Заснидів, обліпився болотом, не пізнати, чи мідяний, чи срібний. А всеж таки гріш, правдивий гріш, не те що нинішній папір.

І очи знахідника, блищать щасливим огнем.

Нова іскорка надії, новий вогник охоти до життя займається на столичному смітнику.

Відгребують те, що колись викинули ближні, може навіть близькі, може й вони самі.

Тепер і те масток. Масток для бідних, що колись були богачами....

Іх теж викинено на смітник життя....

Але за ними не шукає ніхто....

2. Ах, якже цей папір палить!

КОЛИ зимове, анемічне сонце сховається за брудні дахи, здавна невідновлюваних домів, накидає на голову велику, чорну хустку. Тонкими, довгими пальцями насовує її на чоло, обтулює нею уста й лице, так що тільки ніс і очі видно.

Підносить рамена, переломлюється в поясі, робиться мала, маленька, що сама себе не пізнає в зеркалі, в передпокою. Нервово і поспішно відчиняє двері.

Хвилину стоїть і наслухує, чи не йде хто по сходах.

Ні... Отже...!

І збігає в долину.

Як добре, що не світиться в снігах.

(Нема нічого злого, щоб на добре не вийшло.)

Хтось відчинив входову браму.

Йти, чи вертати?

Ага, це сусіди, що мешкають в подвіррю. Вже перейшли.

Ще кілька сходів, кілька кроків по асфальтованих снігах і поклала руку на клямку входової брами.

Зирнула на право й на ліво, кілька нервових стрибів і — скрилася за углом дому.

Щастя, що мешкає на розі.

Тепер треба ще лиш широку вулицю перейти, треба виминути трамваї і авта, перейти попри браму костела, а там і міський огорог...

На лавках сидять влюблені пари. Їх шепоти дріжать на вітках дерев, як мухи на сітці павутиння. Обсніжені статуї глядять на них... Статуям добре. Вони з мармору. Не чують ні голоду, ні зима... А вона мусить і в хаті затопити і зварити обід. Має сина. На лікаря вчиться. Весь день на клініках працює. Пильний такий і талан по покійнім батьку одідичив. Не сміє знати, що з ними так зле, що нема вже й за що обіду зварити... І не дізнається...

Перебігла город. Увійшла в иншу частину міста. Там уже ніхто її не знає... Лиш та каварня! Пощо так багато світла? — аж заграва з вікон на протилежні кам'яниці бє. В каварні музика грає. Прислуга в білих фартухах вино і тіста розносить... Який контраст до її теперішньої нужди...!

Здовж каварні авта. Шофери скучують, чекаючи на своїх панів і на пань.

Оден переходить їй дорогу, знімає шапку і ніби дуже ввічливо питає: „Може авто? Куди ласкава пані позволить? До анатомічного театру, чи прямо до крематорії?“

Його товариші сміються... Ближній з ближнього насміхається і це зовється життям...

Біжить... Скоро! Скоро! Скоро! Щоб тільки дальше від своєї хати, від людей, котрі її знають, від колишнього гарного, достатнього життя, від своїх власних гадок! Скоро!

Пробігла і притулилася до муру. Тут добре. Затишно. Самі вілли. Туди хто будь не ходить.

Лівою рукою хустку до очий притулила, праву простягла перед себе.

Ах яка-ж вона важка, як з олова! І чужа така, мов не її. Деревіє, болить...

Хтось іде. Певний, поважний хід. Звільняє, стає, чути шелест паперу... Перебірає гроші... Вибрав банкнот, поклав на простягнену долоню і дальше пішов...

Ах, якже цей папір палить! Як він палить!

Богдан Л.

Берлін, листопад 1923.

ЗМІСТ 3-ГО ЗШИТКА:

	Стор.
ПОЛІТИЧНА ХРОНІКА	33
ЗА РІДНУ ШКОЛУ	35
ВАТРОСЛАВ ЯГІЧ — ЗЕНОНА КУЗЕЛІ	37
ВІДРОДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ — ІВ. КРЕВЕЦЬКОГО	38
ГОЛОВНІ МОМЕНТИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ	40
ДЕРЖАВОСПОСІБНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕМОКРАТІЇ	40
ОТТО БРАВН — Б. ЛЕПКОГО	41
МУЗИЧНА КУЛЬТУРА. — З. К.	43
ЗРУЙНОВАННЯ МОГИЛИ ЛИСЕНКА — З. К.	43
БІБЛІОТЕКА — З. К.	43
КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1923-ІМ Р. — Л. ВОЛОХА	44
ЦЕНЗУРНІ СПРАВИ НА УКРАЇНІ — З. К.	45
ВІДОМОСТІ З ВОЛИНИ — І. ВОЛОШИНА	45
НАШ ФЕЙЛСТОН	45
ДЕНЬ ЗА ДНЕМ	45
ТРОСТИНА — АЛЬФРЕДА ДЕ ВІНІ	46
З ТИХИХ ДРАМ ВЕЛИКОГО МІСТА — БОГДАНА Л.	47
ЛИСТУВАННЯ (на обгортці)	
НАДІСЛАНІ КНИЖКИ І ЖУРНАЛИ (на обгортці)	
ОБРАЗКОВИЙ ДОДАТОК	

Від видавництва

Оце число „ЛІТОПІСУ“ висилається на до-теперішні адреси; черговий зшиток по-шлеться тільки тим, що замовлять наш тижне-вик у видавництві в Берліні або у його львівського заступника. Адреси й умови передплати на 4-ій сторінці обгортки.

Листування

НАША ІСТОРИЧНА КУЛЬТУРА

(Лист у редакцію „Літопису“)

ДОБРОДІЮ, — Не сходили Ви мені з думки, коли отсе дістав я Ваш літопис. Прочитав з великим інтересом Ваші гадки; посилаю рівночасно передплату та звертаюся до Вас, як до компетентного чоловіка, щоби в своїм літописі заспокоїв нашу потребу ось у чім:

Наша власть придрушує всяку громадську роботу, на все мусить бути поліційний дозвіл, давнє „царське око“ все забороняє, а податки і данини так висисають животні сили народу, що ми всі будемо незабаром спауперизовані і спрлетаризовані до послідного, та станемо жити хиба лиш анімалічним життям. На такий яловий ґрунт не тяжко буде тогді насаджувати пересвідчення, що у нас нема жадної власної культури, а лиш культура наших сусідів... В такій добі треба, по мойому, безнастанно пригадувати суспільности, що і у нас якась культура є і була, і то культура власна, зовсім не нища від культури польської, та в чім вона виражається.

Перед сим питанням стояв В. Антонович, пишучи критику на трилогію Сенкевича, котрий протиставив Вишневецького на білім коні, як би якого ясного архистратига Михаїла, ричачій п'яній товпі української черні, представив нас як людей без всякої культури. Антонович не розв'язав одначе сего питання: в чім та наша не послідна культура лежить — культура своєрідна, ідуча з Царгороду, далі норманська (з Руриковичами) і та, яку приносили наші княгині і т. д. Щось вони мусіли з собою принести і щось у життя нашім мусіло лишитися. Антонович написав лиш, що се мусіло-б його за далеко завести, якби він ту рівність, а може й вищість нашої культури хотів виказати.

Жаль, що такий компетентний чоловік як Антонович сю справу збув так легко.

Отсе питання пора-б у нас порушити і наглядно удокументувати, починаючи від мистецтва і звичаїв народних, ідучи далі до законодавства, до альтруїстичних поривів життя, способу боротьби і т. д. — словом до всього, що творить цивілізацію в порівнянню з стадними інстинктами зоологічної маси...

Тому, прошу Вас, укажіть нам жерельно наші культурні цінности, котрі ми в інтересі людства самі берегти і розвивати повинні, не соромлячись і підлежучись перед сусідною культурою.

Городенка. Ваш Окуневський.

(Від редакції. Лист сей зачіпає незвичайно важний бік нашого національного життя, звісно не в тому розумінню, що доказ колишньої нашої культури може спасти нас від переваги сучасної нам чужої, тільки в такому, що наша нова національна цивілізація мусить бути органічно побудована на історичній основі. „Літопис“ матиме нагоду говорити про се докладніше.)

ПОМІЧ УКРАЇНСЬКОМУ СТУДЕНТСТВУ В НІМЕЧЧИНІ

(Письмо в редакцію)

ОТСИМ прохаємо помістити у Вашім часописі наш голос про матеріальне положення українського студентства в Німеччині.

Сучасне положення студентства в порівнянню до попередних років погіршилось. Перед тим, удержання студента виносило пять долярів місячно, тепер 20 долярів замадо. Значні оплати на німецьких високих школах були сумою, яку студент міг собі тільки вимряти. Одначе завдяки енергійній праці над заснованням харчирні, та завдяки одному зі старших громадян, вдалося частину злиднів усунути.

Особливу подяку висловлюється всім тим організаціям та громадянам, які не лишили без уваги положення українського студентства у Німеччині, а саме: Об'єднанню Українських Організацій в Америці, Українському Червоному Хрестові у Канаді, Товариству Української Молоді в Нью Йорку і инш.

Фонди, які харчівня набула при таких важких відносинах та дорожнечі у Німеччині та при такій великій скількості потребуючого студентства, на вичерпанні. Економічний відділ доклав як найбільше зусиль розділити підмоги як найраціональніше, та дати змогу тим, які викажуться відповідним успіхом в науці.

Пам'ятайте про українських студентів на високих німецьких школах. Пресов. реф. Остапів. Голова: Андрій Ластовецький. Екон. реф. Асист. Віктор Доманицький.

Берлін, 10-го січня 1924.

Надіслані книжки й журнали

(Редакція просить Редакції й Видавництва присилати свої публікації до рецензії)

ВЕСЕЛКА. Місячник літератури, мистецтва й громадської думки. Ч. 9—10, вересень-жовтень 1923. Каліш.

КРІВІЧ. Місячник літератури, культури і громадського життя. Пад редакцій В. Ластовського і К. Душэускага. Ковно 1923, № 1—6.

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ВІСНИК. Кн. 1, за січень 1924. Річник XXIII, том LXXXII.

МУЗИКА. Місячник музичної культури. Видає Музичне Т-во ім. Леонтовича. Ч. 1—5. Київ, 1923.

NARODNI STARINA. Uredio Dr. Josep Matasović. Ч. 1—3. У Zagrebu 1922.

НОВА УКРАЇНА. Місячник письменства, мистецтва, науки і громадського життя під редакцією В. Винниченка й М. Шаповала. Рік II, ч. 11, листопад. Прага, 1923.

ХРОНІКА НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА у Львові. Вип. 1—2, рік 1922, ч. 65—66.

KARYS. Eina Sykl Savaiteje. 50 (238) №. Kaunas, 1923, m. gruodzio 13—19 d.

МОЛОДА УКРАЇНА. Ілюстрований часопис для молодіжки. Ч. 24. Львів-Київ. 1923.

ПОСТУП, Студентський Вісник. Р. II, ч. 10, грудень 1923. Львів.

МОЛОДЕ ЖИТТЯ, Часопис українського Пласту. Ч. 7—8. У Львові, падолист-грудень 1923 р.

РІК III.

РОГАТИНЕЦЬ. Ілюстрований журнал культурного життя повіту. Ч. 1. Рогатин, січень 1924. Рік II.

НОВА ГРОМАДА. Суспільно-політичний журнал під ред. С. Вітика, жовтень-листопад. Відень 1923.

УКРАЇНСЬКИЙ СТУДЕНТ. Орган вільної думки українського студентства, виходить у Праці. Рік II-ий. Ч. 3—4, жовтень-листопад 1923.

ALMANACH NANACKENO ROKU, sestavil Dr. Frant Pospšil. V Pferově 1923.

Л. БИКОВСЬКИЙ [02 (47.71)]. Національна Бібліотека Української Держави (1918—1921). Берлін В-во „Українське Книгозаставо“ 1922.

ВСЕУКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК. Звідомлення за 1921 рік. Видавництво Української Молоді. Берлін, 1923.

PROF. NICKMANN'S GEOGRAPHISCH-STATISTISCHER UNIVERSAL-ATLAS 1924. Vollständig neubearbeitet von Alois Fischer. Druck und Verlag der Kartographischen Anstalt G. Freytag & Berndt, Wien.

ДР. ЄВГЕН ГРИЦАК. З історії книжкового руху на Великій Україні. Львів, 1923. Накладом автора.

ДР. ЄВГЕН ГРИЦАК. Під червоною владою. І. Шкільна справа на Радянській Україні. Накл. філії „Учительської Громади“ в Перемишлі, 1923.

ПОЯВИ ДУХІВ У БРОДАХ (Протоколи Комісії). Зібрав і вступним словом заостотрив о. д-р Гаврил Костельник. Львів 1923. В-о „Добра Книжка“.

ПРАЖЕРЕЛО УКРАЇНСЬКОГО РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ. (З картинами й узорами українських вишивок). Написав Ксенофонт Сосенко. Львів 1923. Видавництво „Живі гроби“.

ВЯЧЕСЛАВ ЗАЙКИН. Головні моменти української державности.

АНДРЕЙ КАМІНСЬКИЙ. Галичина Пісмонтом. Львів 1923.

ЗАПИСНИЙ КАЛЕНДАРІК НА 1924 РІК. Видання „Українського Слова“. Львів, 1924.

ІЛЮСТР. НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР НА РІК 1924. Річник IV. Коломия-Київ. 1923. Накладом В-ва „Трембіта“.

КАЛЕНДАР ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ НА 1924 РІК. Львів-Київ, Накл. В-ва „Червона Калина“, 1923.

НАРОДНИЙ ІЛЮСТРОВАННИЙ КАЛЕНДАР ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ НА РІК 1924. Річник 46., під редакц. Степана Шаха. У Львові, 1923. Коштом Т-ва „Просвіта“ у Львові, Винок, ч. 10.

САМОПАЛ, календарик для всіх на 1924 рік. Зладив Мубал. Вид. „Журавлі“ Рогатин.

ХОЛМСЬКИЙ НАРОДНИЙ КАЛЕНДАР НА 1924 РІК. 33-й рік видання. Склад і зредагував д-р Микола Ваврисевич. Накладом автора, Городло, ул. Миколинська.

Приймається передплата на 1924-ий рік
на новий ілюстрований тижневик видання
„Українського Слова“ в Берліні п. з.

ЛІТОПИС

політики, письменства і мистецтва

під редакційним провідом
С. Томашівського

„ЛІТОПИС“ не буде служити жадній політичній партії, ні жадній доктрині, натомість змагатиме до поглиблення і поширення української національної думки й культури шляхом основного самопізнання, поважної критики та систематичного познайомлювання читачів з головними проявами політичного й культурного життя західного світа.

Перше число „Літопису“ появиться 22-го грудня 1923, друге 5-го січня 1924; з 19-го січня 1924 часопис виходить правильно кожної суботи, покищо в об'ємі 16 сторінок великого журнального формату (4^о), з окремим образковим додатком.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

	в Німеччині	в Америці	в инш. краях Європи
на 1/2 року . . .	М. 6,00	Дол. 2,25	Фр. ш. 9,00
на 1/4 року . . .	М. 4,00	Дол. 1,50	Фр. ш. 6,00
поодиновий зшиток	М. 0,35	Дол. 0,15	Фр. ш. 0,50

На бажання висилає адміністрація ч. 1 на показ безплатно

ОПОВІСТКИ КОШТУЮТЬ:

Ціла сторінка . . .	80 марок	1/4 сторінки . . .	25 марок
1/2 сторінки . . .	45 марок	1/8 сторінки . . .	15 марок
один рядок . . .	0,40 марок		

Гроші й матеріяли слати на адресу:

Verlag „Ukrainske Slowo“, Hauptstr. 11, Berlin-Schöneberg

У Галичині передплату приймає представник „Українського Слова“ Іван Рудницький: Львів, ул. Тарновського, ч. 7. — Передплату у Чехословаччині проситься висилати на наше конто в Živnostenska Banka v Praze. — В Ужгороді „Літопис“ можна дістати в книгарні „Тиса“.